

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA INDOLOGIJU I DALEKOISTOČNE STUDIJE

KULTURNI ŽIVOT INDIJE ZA VLADAVINE MOGULSKOGA CARSTVA

DIPLOMSKI RAD

STUDENT: Nikolina Vrbančić

MENTOR: mr.sc. Klara Gönc Močanin

ZAGREB, 2014.

Sadržaj

SADRŽAJ.....	2
UVOD	1
MOGULSKI CAREVI	2
DOLAZAK MOGULA.....	2
BĀBUR (1526.-1530.).....	3
HUMĀYŪN (1530.-1540./1555.-1556.)	6
AKBAR (1556.-1605.).....	9
JAHĀNGĪR (1605.-1627.).....	17
SHAH JAHĀN (1627.-1658.)	20
AURANGZEB (1658.-1707.).....	23
PROPADANJE CARSTVA.....	25
UMJETNOST I KULTURA.....	27
MOGULSKI VRTOVI	27
MOGULSKO SLIKARSTVO	34
GLAZBA NA MOGULSKOM DVORU	39
KNJIŽEVNOST.....	42
MOGULSKA ARHITEKTURA	44
OSTALA KULTURNA I UMJETNIČKA DOSTIGNUĆA	61
ZAKLJUČAK.....	63
SUMMARY	64
NAPOMENA	64
POPIS KARATA	65
POPIS SLIKA.....	65
POPIS LITERATURE	67

Uvod

Početkom 16. st. Indija se sastojala od nekoliko kraljevstava, različite moći i različitih vladara, ponegdje hinduista, ponegdje muslimana, pripadnika dviju dominantnih religija. Širenje muslimana u Indiju započelo je još u 11. st. kada je hinduističke vladare na sjeveru Indije porazio sultan Maḥmūd od Ghaznīja.¹ Poznata kao bogati potkontinent, Indija je privlačila brojne trgovce s Arapskog poluotoka, a njene luke postale su središte trgovanja.

Mogulska vladavina u Indiji započela je 1526. godine pobjedom turkijskog vođe Bābura nad zadnjim delhijskim sultanom Ibrahimom Lodijem u bitci kod Panipata. Ta je pobjeda označila ne samo vladavinu islamskih vladara u Indiji, već i dolazak novog razdoblja u umjetnosti i arhitekturi.

Za razliku od Safavidske i Otomanske dinastije, islamskih dinastija moćnih poput Mogulske, Moguli su pokorili i vladali teritorijem na kojem je dominiralo stanovništvo koje nije bilo muslimansko. Kako su mogulski vladari uglavnom tolerirali, a u velikoj mjeri i poštovali religiju i tradicije domaćeg stanovništva, tako su i elemente njihove umjetnosti, književnosti i glazbe ukomponirali sa svojim. Moguli su na svakom koraku novog carstva stvarali iskaze vlastite moći, od slikovitih vrtova do veličanstvenih grobnica i džamija, poštujući vlastito porijeklo i njegova obilježja u kombinaciji s postojećim elementima kultura koje su zatekli u Indiji.

Cilj ovog rada je prikazati jednu od najvećih dinastija koja je ikada vladala Indijom, s osobitim naglaskom na kulturu iz tog razdoblja i utjecaj koji su na nju imali Moguli.

¹ Pletcher, 2011:115.

Mogulski carevi

Dolazak Mogula

Na kraju 12. stoljeća Indijom su zavladali muslimani iz turkijskih plemena. Iako stranci na indijskom potkontinentu, vladali su složno s jakom vojskom. Bili su vrlo otvoreni kulturnim utjecajima i nerijetko su uzimali hinduiste u svoju službu. Relativnu stabilnost prekinuo je 1398. godine turski osvajač Timūr Veliki svojim krvavim pohodom na Indiju i pustošenjem Delhija ostavivši iza sebe potpuni kaos i očaj, te zemlju rascjepkanu na više malih kraljevstava.²

Tu su situaciju dobro iskoristili afganski klanovi koji su u Indiju došli raditi za Turkiye. U sveopćem kaosu stekli su političku moć i dograbili se vlasti. Među njima se posebno isticao klan Lodi koji je postepeno sticao sve veću moć. Vladali su od obala Inda preko Punjaba i Uttar Pradesha do granice Bengala. No njihovo je carstvo, iako veliko, bilo poprilično krhko.³

Jedina snaga na sjeveru bili su Rājputi iz Rājasthāna koji su stoljeće prije uspjeli odbaciti muslimanske napade i tako održati kontinuitet i stabilnost. U centralnoj je Indiji Gujarat također imao stabilnu vlast, a baš poput Rājasthāna težili su osvajanju pokrajine Malwa koja ih je dijelila.

Dekan je bio iscjepkan na države Bidar, Golkonda, Bijapur, Ahmadnagar i Berar. Iza rijeke Krišne nalazilo se bogato hinduističko carstvo Vijayanagar (1336.- 1646.) koje je kontroliralo trgovinu pamukom i začinima i bilo sposobno braniti se od muslimanskih prodora sa sjevera.⁴ A 1510. godine u Gou su stigli i Portugalci.

Početkom 16. stoljeća sjeverna je Indija i društveno i politički propadala. Sukobi i nesigurnost vladali su cijelim potkontinentom, izuzev na krajnjem jugu. U tom je kaosu 1526. godine na Indijski potkontinent stupio Bābur.⁵

² Spear, 2003:15.

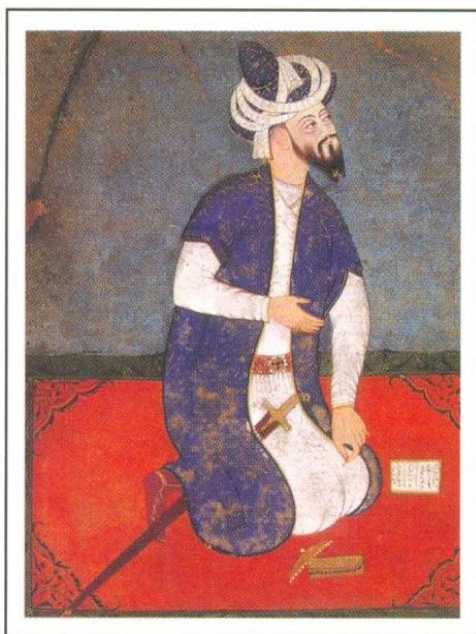
³ Spear, 2003:16.

⁴ Pletcher, 2011:146.

⁵ Spear, 2003:21.

Bābur (1526.-1530.)

Punog imena Zahīr-ud-dīn Muhammad, Bābur je bio turkijski osvajač, utemeljitelj dinastije Mogula i prvi mogulski car. Rođen je 1483. godine u Andijanu, gradu na istoku Uzbekistana, poznatom i kao odmorište na Putu svile. S očeve strane bio je potomak turkijskog osvajača Timūra Velikog kao i utemeljitelja Mongolskog carstva Džingis-kana. Kada je 1494. naslijedio svoju prvu pokrajinu, Ferganu, vrlo je brzo počeo širiti svoj teritorij. Neumorno je svoju vojsku slao u bitke, zaradivši na taj način i nadimak po kojem je bio najpoznatiji – Bābur, što na perzijskom znači tigar.⁶

Slika 1: Bābur

Za vladavine Timūra glavni grad bio je Samarkand, stoga su ga Moguli smatrali vrlo važnim. Babūrov otac pokušao ga je ponovno osvojiti, no nije uspio, stoga je taj cilj postao i njegov vlastiti. Dva puta je uspio osvojiti Samarkand, jednom u dobi od 14 i jednom u dobi od 17. godina, no obje pobjede bile su kratkog vijeka jer ga je izgubio u manje od godinu dana.⁷

Razočaran, odlučio je okušati svoju sreću šireći se prema Afganistanu, te je 1504. godine osvojio Kabul. Strateški je to bila izvrsna odluka, Kabul se nalazio unutar trgovačke rute i kroz njega su prolazile karavane i trgovci iz Iraka, Perzije, Kine i Indije.⁸ Afganistanska klima je bila vrlo ugodna za Bābura, uživao je u lovu i proučavanju prirode. Ondje je u južnom dijelu utvrde Adinapur, na obali rijeke Kabul, izgradio i prvi od svojih poznatih vrtova, *Bagh-e Wafa*, što bi u slobodnom prijevodu značilo vrt odanosti. Ipak, Bābur nije mogao prestati misliti na Samarkand te ga je 1511. godine još jednom pokušao osvojiti kako bi odande krenuo u daljnje širenje. No uspijev je još jednom izostao, stoga je Bābur odustao od Centralne Azije i ideje da odande obnovi Timuridsko carstvo, te se potpuno posvetio osvajanju Indije.

⁶ Pletcher, 2011:163.

⁷ Berinstain, 1998:19.

⁸ Berinstain, 1998:20.

U to vrijeme sjeverom Indije vladali su sultani Delhijskog sultanata iz dinastija Mamluk (1206.–1290.), Khilji (1290.–1320.), Tughluq (1320.–1414.), Sayyid (1414.–1451.) i Lodi (1451.–1526.). Bābur je izvršio nekoliko napada, no ključna je bila bitka kod Panipata 1526. godine gdje je, unatoč brojčanoj nadmoći protivnika, uspio izboriti pobjedu protiv Ibrahima Lodija, te tako osvojiti središnji dio sjeverne Indije. Svog sina Humāyūna poslao je u Agru, a sam se zaputio u Delhi gdje se proglasio padišahom Hindustana. Time je Bābur, iako mu je Samarkand iskliznuo, ipak ispunio nedovršeni san svog pretka o pokoravanju Indijskog potkontinenta.⁹

Čekale su ga međutim još i bitke s brojnim članovima iz klana Afgan koji su držali važne gradove u današnjem istočnom dijelu Uttar Pradesha i Bihara, a koje je podupirao sultan iz Bengala sa istoka, te rājputski klanovi na jugu. Rājputski klanovi bili su osobita prijetnja jer su pokušavali povratiti svoju moć u sjevernoj Indiji. Bābur je nepokorene teritorije dodijelio svojim plemićima, a sam se zaputio sukobiti s vođom Rājputa, Rana Sanga Mewarom, te ga porazio blizu grada Fathepur Sikri. Bābur je krenuo dalje osvajati rājputske teritorije, a 1529. godine blizu Varanasija, borio se protiv ujedinjenih snaga Bengala i Afganistana. Dobio je bitke, no njegov je pohod, baš kao i na južnim granicama, ostao nedovršen. Bolest ga je natjerala da se povuče, a ubrzo nakon toga, u prosincu 1530. godine, je i umro.¹⁰

Svoj kratki boravak u Indiji proveo je uglavnom ratujući što mu nije ostavilo vremena da u potpunosti učvrsti svoje carstvo. No njegov je trud da ustroji politiku i kulturu carstva bio itekako vidljiv. Uveo je neke administrativne institucije prema primjeru centralne Azije i trudio se dodvoriti istaknutim lokalnim poglavarima. Uspostavio je rudnike u Lahoreu i Jaunpuru i trudio se osigurati siguran prolaz iz Agre u Kabul.¹¹

U četiri godine vladavine, Bābur je utemeljio novu dinastiju koju je nazvao dinastijom Mogula što je naglašavalo njihovo mongolsko porijeklo. Volio je prirodu, kulturu i umjetnost te bio vrlo tolerantan po pitanju religija, a svom je sinu i nasljedniku Humāyūnu savjetovao isto. Pisao je knjige, stvarao glazbene kompozicije, čak je izmislio i

⁹ Berinstain, 1998:25.

¹⁰ Pletcher, 2011:164.

¹¹ Pletcher, 2011:164.

novi stil kaliografije i nazvao ga *baburi*. No njegova je najveća strast bila gradnja vrtova.¹² U mjestima gdje je boravio često je gradio vrtove slične onome kakvog je imao u Kabulu.

Njegovi memoari, *Bābur-nāma*, otkrivaju da mu Indijska klima nije baš previše odgovarala te je bio nostalgican za planinama Centralne Azije.¹³ „*Hindustan je zemlja koja nudi malo užitaka. Ljudi nisu lijepi. Nisu šarmantni niti društveni, pametni niti shvaćaju um; nemaju pristojnosti niti manira, ljubaznosti, ni vještina ni znanja u dizajniranju ili arhitekturi. Nemaju konje, dobrog mesa, nema grožđa niti dinja, dobrog voća, niti leda ni hladne vode. Na njihovim tržnicama nema dobre hrane ni kruha, nema kupelji niti škola, nemaju baklje niti svijeće.*“¹⁴

Kada je 1530. umro, njegovi su ostaci sahranjeni u vrtu Aram Bagh u Agri, a negdje 1543. preseljeni su u Kabul i spaljeni u njegovom omiljenom vrtu Shah-i-Kabul prema njegovoj želji.¹⁵ Bābur je bio veliki mecena, no njegovo je djelovanje bilo tek početak mogulskog doprinosa indijskoj kulturi.

Karta 1: Mogulsko carstvo pod Bāburom, Akbarom i Aurangzebom

¹² Eraly, 2003:30.

¹³ Berinstain, 1998:27

¹⁴ Spear, 2003:25.

¹⁵ Eraly, 2003:37.

Humāyūn (1530.-1540./1555.-1556.)

Nāṣin al-Dīn Muḥammad, drugi u nizu mogulskih careva, bio je poznat pod nazivom Humāyūn, što znači sretan, no ne može se reći da je sreća uistinu pratila njegov život. Humāyūn je očevo golemo no krhko carstvo naslijedio kada je imao 23 godine a u pokušaju da ga zadrži suočio se s velikim poteškoćama. Humāyūn je od oca naslijedio tron

Slika 2: Humāyūn

i suverenitet, a njegovoj braći dane su pokrajine na upravljanje; Kamranu Kabul i Kandahār a Hindalu i Askariju podređeni zemljišni posjedi.¹⁶ No to se pokazalo lošom odlukom, jer unutar godinu dana Kamran je uz pomoć Askarija zauzeo Punjab natjeravši Humāyūna da i tu provinciju proglasi njegovom. Tako je Humāyūnu već u početku uskraćen pristup Punjabu i Centralnoj Aziji, dvjema važnim bazama Mogulskog carstva.¹⁷

To mu nije bio jedini problem. Carstvo je bilo pod stalnom prijetnjom, a najveći rivali vrebali su s istoka, gdje je klan Afgana silno želio uspostaviti nasljednika dinastije Lodi, te sa sjeverozapada, gdje je vrebao sultan iz Gujarata, Bahadur Shah, u savezu s portugalskim trupama. Prvo je napadnut s istoka, no nakon što se obranio Humāyūn je učinio veliku grešku mirujući u Agri i uživajući u rastućoj ovisnosti o vinu i opijumu. Za to su vrijeme njegovi neprijatelji učvršćivali položaje i polako širili svoja kraljevstva.¹⁸

Bahadur Shah je uz pomoć saveznika iz Portugala 1535. godine planirao napad na Humāyūnov teritorij, što je ovaj saznao i preduhitrio ga. Poveo je svoju vojsku na Bahadura i ubrzo osvojio utvrde Champaner i Mandu. No umjesto da nastavi pritiskati neprijatelja, Humāyūn je počeo uživati u svojim novim utvrdama i pustio Bahadura da pobjegne. Dok su se Moguli bavili Gujaratom, vrlo sposoban vođa Afgana, Shēr Khan, kasnije poznat kao Shēr Shah, iz dinastije Sūra, polako je preslagivao svoje trupe u južnom Bihar. Godine 1537. Shēr Khan je zauzeo Bengal i zatvorio poraženog Bengalskog sultana Gaura. Svjestan Khanove rastuće moći, Humāyūn je krenuo na istok i oslobodio

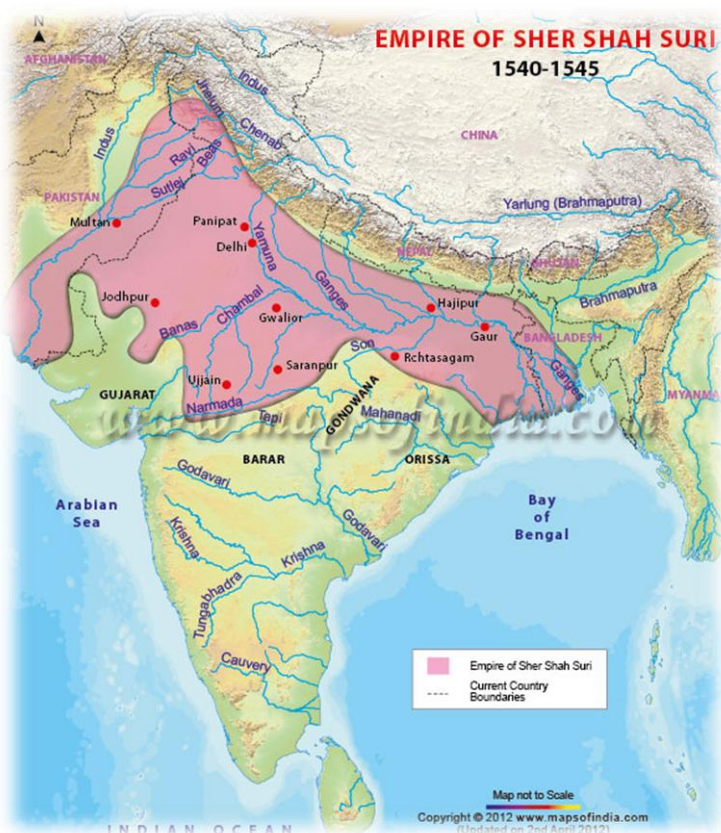
¹⁶ Eraly, 2003:43.

¹⁷ Richards, 1993:9.

¹⁸ Richards, 1993:10.

zarobljenog sultana. Povukavši se prema istoku omogućio je Bahaduru da brzo i lako vrati svoje utvrde, a nije uspio spriječiti niti Shēr Khana da preuzme kontrolu nad Bengalom.¹⁹

Tri su mjeseca pregovarali, a pregovori su završili iznenadnim napadom Shēr Khana u kojem je Humāyun jedva izvukao živu glavu. Nakon te pobjede Shēr Khan se dao okruniti i uzeo ime Shēr Shah. U svibnju 1540. sukobili su se u bitci kod Kanauja gdje je mogulska vojska teško poražena, a Humāyūn je s nekolicinom sljedbenika uspio pobjeći u Agru, a potom i u Lahore. Time je na sjeveru Indije započela vladavina dinastije Sūra.

Karta 2: Carstvo za vladavine Shēr Shaha

Shēr Shah, potomak dinastije Lodi, bio je vrlo organiziran vladar koji je proveo nekoliko reformi; zaštitio je seljake i njihove usjeve, uveo sustav pozajmica kako bi potaknuo farmere da steknu nova zemljišta i povećaju uzgoj, proveo je vojnu reformu zahtijevajući čeličnu disciplinu; organizirao je izgradnju cesta koje su povezivale Punjab, Bengal, Agru i Rājasthān; uveo je monetarni sistem i kovao novac. Svime time Shēr Shah je zapravo položio temelje za promjene koje je kasnije proveo Akbar.²⁰

Humāyūn je u izbjeglištvu proveo 15 godina. Nakon što mu je Kamran odbio pružiti utočište u Kabulu, boravio je u Lahoreu, Sindu i Rājasthānu. Godine 1544. prešao je granicu i stigao u Iran, gdje mu je utočište pružio vladar Shah Tahmasp, no Humāyūn je bio prisiljen prihvatiti Šiizam kako bi održao na životu sebe i svoje sljedbenike. Nakon toga, Shah Tahmasp pokazao se mnogo srdačniji te je naposljetku pristao posuditi mu dio

¹⁹ Richards, *ibid.*

²⁰ Berinstain, 1998:32.

svoje vojske i podržati Humāyūnov pokušaj da se vrati na prijestolje. Humāyūn je poveo mogulsko-perzijsku vojsku na Kandahār, a osvojivši ga krenuo je na Kabul gdje se 8 godina borio s Kamranom. Kada je 1553. napokon zauzeo Kabul, brata je oslijepio kako više nikada ne bi bio sposoban vladati.²¹

Shēr Shah umro je 1545. godine, a njegovi nasljednici bili prisiljeni boriti se s mnogobrojnim ustancima te nikako nisu uspijevali učvrstiti svoje položaje i svoje carstvo. Nakon što je osvojio Kabul, Humāyūn je očevim stopama krenuo u novi pohod na Sjevernu Indiju. Čekao je priliku da osvoji Lahore, a nakon što ga je prilično lako zauzeo imao je otvorenu cestu prema Delhiju u koji je ušao u lipnju 1555. Kako bi konačno učvrstio mogulsku vlast morao se sukobiti s Bairam Khanom u Panjabu te Quambar Begom na istoku. Pobune su brzo utištane, i to su bile Humāyūnove posljednje pobjede.²²

Humāyūn je uspio vratiti Bāburovo carstvo, mogulski je povratak bio potpun. Pod njegovom je vladavinom bio Afganistan, Panjab, područje od Delhija do Allahabada i sve do podnožja Himalaje na istoku. No Humāyūnu je preostalo svega nekoliko mjeseci.

Nije stigao provesti nikakve reforme kako bi učvrstio carstvo, narod je gladovao a novca je bilo sve manje. Nije bilo zajedničkog jezika, a multikulturalnost je samo pogodovala stalnim pobunama. Jedina snaga bila je vojska koja je postavila autoritet eliminacijom protivnika.

Car je opisivao kao talentiran, hrabar, društven, obziran i briljantan čovjek i princ. No razvio je ovisnost o opijumu koja je često utjecala na njegovu blagost i dobronamjernost.²³ Humāyūn se volio okruživati učenim ljudima koje je primao k sebi četvrtkom, na dan planeta Jupitera, zaštitnika učenjaka i plemića.²⁴

Zvjezde su vladale Humāyūnovim životom na način kojeg bi i astrolozi smatrali bizarnim. Njegove su odluke u potpunosti ovisile o pogodnom i nepogodnom utjecaju zvijezda.²⁵

U kratkom razdoblju u kojem je uspio vladati svojim carstvom, Humāyūn je uveo sustav u kojem su četiri elementa simbolizirala određene društvene segmente; vatra je bila element

²¹ Richards, 1993:11.

²² Berinstain, 1998:34.

²³ Eraly, 2003:41.

²⁴ Berinstain, 1998:31.

²⁵ Eraly, 2003:46.

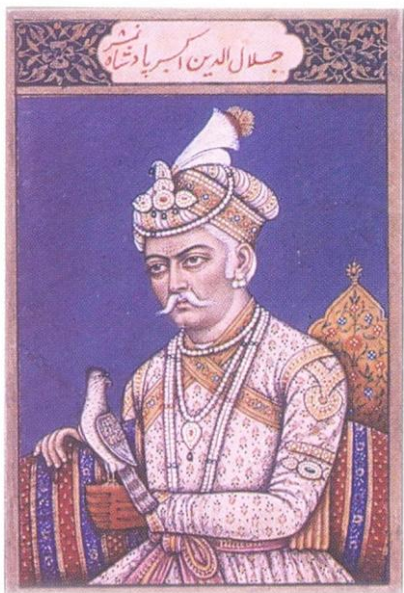
vojske, voda odjela za navodnavanje koji je Mogulima bio vrlo važan, zemlja je bila simbol za agrikulturu i prihode a zrak za religiju i znanost.²⁶

Waldemar Hansen zaključio je kako je Humāyūn postigao „gotovo ništa”²⁷, i ako gledamo u vojnom smislu onda je to i istina. No njegovo je zalaganje za umjetnost i kulturu bilo itekako značajno za njihov daljnji razvoj, stoga možemo reći da je u tom pogledu bio jako važan.

Niti jedan drugi mogulski car nije proživio toliko patnji i okreta sudbine poput Humāyūna. Godine 1556., samo nekoliko mjeseci nakon što je ponovno osvojio Delhi, car je, vjerojatno uslijed prevelike količine alkohola i opijuma, pao niz glomazne stepenice svoje velike knjižnice i umro.

Akbar (1556.-1605.)

Jalāl ud-Dīn Muhammad Akbar, često nazivan i Akbar Veliki, treći je i najpoznatiji car iz dinastije Mogula. Za njegove je vladavine Mogulsko carstvo obuhvaćalo većinu sjeverne i središnje Indije te se smatralo jednim od najmoćnijih carstava toga doba.

Slika 3: Akbar

Akbar je rođen 15. listopada 1542. godine u Sindhu gdje mu je oca proгнаo protivnik Shēr Shah Sūr. Njegovi su roditelji nakon njegova rođenja bili protjerani u Perziju, no Akbar nije išao s njima već je odrastao u selu Mukundpur, današnji Madhya Pradeš. Ondje se sprijateljio s rājputskim princom Ram Singhom I., koji je kasnije postao *mahārāja*, i to je prijateljstvo potrajalo za cijeli život. Kada je postao mladićem, Akbar se preselio k ujaku Mirzi Askariju gdje je proveo mladost učeći se boriti i loviti. Dana 14. veljače 1556. Akbar je sjeo na tron i proglašen je

²⁶ Kulke i Rothermund, 1995:187.

²⁷ Hansen, 1996:16.

kraljem svih kraljeva. Njegov staratelj, Bairam Khan, vladao je u njegovo ime sve dok Akbar nije dosegao punoljetnost.²⁸

Stasao je u hrabrog i sposobnog vojnika, no nikada nije naučio ni pisati ni čitati. Unatoč tome, Akbar je bio željan znanja te je stalno kraj sebe imao nekoga tko bi mu mogao čitati i informirati ga. Stoga je stasao u inteligentnog vladara s profinjenim ukusom za slikarstvo, arhitekturu, glazbu i književnost.

Bila su mu potrebna dva desetljeća da učvrsti svoju moć, ukloni vojne prijetnje potomaka Shēr Shaha i dovede sve dijelove sjeverne i središnje Indije pod svoju direktnu vladavinu. Vladao je većinom, ali utjecao na cijeli Indijski potkontinent. Izraženim diplomatskim sposobnostima stekao je saveznike i u rājputskim klanovima, primavši njihove princeze u vlastiti harem. Akbarova vladavina imala je ogroman utjecaj na umjetnost i kulturu u Indiji.

Vrlo rano u svom vladanju Akbar je shvatio da mora u potpunosti ukloniti prijetnju koju je predstavljala dinastija Sūr. Odlučio se sukobiti s najjačim od trojice vladara, Sikandarom Shah Sūrom u Punjabu. On mu nije predstavljao velik problem te se povukao s teritorija čim je Akbar prišao.

Opasnost je došla s druge strane jer je hinduistički kralj Hemu 1556. porazio mogulsku vojsku i osvojio Delhi. No prije nego što je uspio učvrstiti svoju poziciju, Akbar je poveo vojsku na njega. Značajna bitka odigrala se 5. studenog 1556. i u povijesti ostala zabilježena kao Druga bitka kod Panipata. Bitka je išla u korist Hemua sve dok mu nije strijelom probijeno oko.²⁹ Nakon toga je uhvaćen i odrubljena mu je glava, a Akbaru je osim pobjede ostao i plijen od 1500 slonova koje je iskoristio u pohodu na drugog vladara iz dinastije Sūr, Sikandara.

Izvršio je opsadu nad Mankotom te se Sikandar ubrzo predao, čime mu je pošteđen život. Time je cijeli Punjab bio pripojen Mogulskom carstvu.³⁰ Između 1558. i 1560., Akbar je još proširio kraljevstvo pripojivši mu kraljevstva Gwalior, sjeverni Rājput i Jaunpur.³¹

Godine 1560. Akbar je otpustio Bairam Khana i naredio mu da pođe na hodočašće u Meku. Khan ga je poslušao, no na putu je nagovoren da se pobuni protiv Akbara. Mogulska ga je

²⁸ Chandra, 2007:226.

²⁹ Chandra, 2007:227.

³⁰ Habib, 1997:3.

³¹ Smith, 2002:339.

vojska porazila te je ubrzo doveden pred cara. Međutim, Akbar mu je oprostio te mu ponudio da ili ostane kod njega na dvoru, ili nastavi svoje hodočašće. Khan je odlučio ponovno poći za Meku.³²

Nakon toga, Akbar je odlučio širiti svoje carstvo tako da mu pripoji susjedna kraljevstva. Godine 1562. pripojio je kraljevstvo Malwa, a njegovog dotadašnjeg vladara, Baz Bahadura, imenovao je njenim upraviteljem. Otprilike u isto vrijeme vojska je porazila i kraljevstvo Gonda, a za upravitelje je postavljen sin dotadašnje kraljice.³³

U slijedećem je desetljeću Akbar pod svoju vladavinu doveo većinu današnjeg Rājasthāna, Gujarat i Bengal. Jedna od najvažnijih pobjeda bila je osvajanje grada Chittor koji se nalazio na najkraćoj ruti između Agre i Gujarata, stoga je njegovo osvajanje bilo od strateške važnosti za osvajanje središnjeg Rājasthāna. Opsada je trajala šest mjeseci i obrana je pružala snažan otpor, a mogulska je vojska ubila preko 3000 muškaraca.³⁴ Bilo je to prvi i posljednji put da je Akbar sudjelovao u tako velikom pokolju.

Nakon osvajanja Chittora, samo su dva velika rājputska klana ostala kao protivnici - Sisodije iz Mewara, poznatog i kao kraljevina Udaipur, te Hadas iz Ranthambora. Potonji je slovio kao najjača utvrda u Rājasthānu, no mogulska vojska uspjela ga je osvojiti 1569. Time je Akbar zavladao gotovo cijelim Rājputom, a slijedom toga većina mu se kraljeva jednostavno pokorila. Jedino su klanovi Mewara odoljevali te se Akbar s njima svako malo borio oko većeg dijela svoga carstva.³⁵

Osvojivši rājputsku pokrajinu, Akbar se okrenuo prema Gujaratu čija je vlast bila u potpunom neredu nakon smrti vladara Bahadur Shaha. Gujarat je bila primamljiva provincija jer je bila centar trgovine i razmjene a uz to je imala i plodnu zemlju.³⁶ Stoga je 1572. krenuo na Ahmedabad koji se odmah predao, na Surat koji je zaposjeo a zatim i na Sarnal gdje je porazio Mirze, svoje otuđene rođake. Uspostavivši vlast nad Gujaratom, Akbar se vratio u Agru. Imati Gujarat u svom vlasništvu imalo je poseban značaj za Mogulsko carstvo; sada su imali slobodan prolaz na more i kontrolu nad bogatom trgovinom koja se odvijala kroz njegove luke. Stoga su se i prihodi carstva značajno povećali.

³² Chandra, 2007:228.

³³ Chandra, 2007:231.

³⁴ Smith, 2002:342.

³⁵ Chandra, ibidem

³⁶ Chandra, 2007:232.

No Akbar je nastavio svoju misiju. U ožujku 1575. svom je carstvu pripojio i Bengal. Iako ga je dotadašnji vladar Daud Khan Karrani godinu dana poslije vratio pod svoje vlasništvo, Akbar ga je ponovno preoteo u srpnju 1576. Mogulska je vojska, između ostalog, osvojila i Kabul (1581.) i Kašmir (1586.) Nad svakom osvojenom provincijom Akbar je postavio upravitelja.

Većinu svoje vladavine Akbar je upravljao carstvom iz Agre, iako je jedno vrijeme glavni grad preselio u Lahore, 1599. je vraćen u Agru i tako je ostalo sve dok je vladao. Akbarov sustav centralnog upravljanja razvio se iz onog kakav je koristio Delhijski sultanat. Funkcije različitih odjeljenja bile su pažljivo organizirane i detaljizirane, tako da nije bilo zabune što je čija odgovornost.³⁷ U Akbarovoj glavnoj upravi postojala su četiri odjela: glavni ministar, *wakīl*; ministar za financije, *dīwān* ili *wazīr*; general, *mīr bakhshī*, te ministar za pravdu i religije, *ṣadr al-ṣudūr*.

Carstvo je bilo podijeljeno na 15 provincija, a u svakoj je postojao upravitelj, *dīwān*, vojni zapovjednik, *bakhshī*, *ṣadr* koji je bio glavni za vjerska pitanja, te sudac, *qāḍī*. Također su postojali agenti koji su izvještavali glavnu upravu o stanju u pokrajinama.

Provincije su bile podijeljene na *sarkār*. Svaki je okrug imao vojnog službenika koji je ubirao porez a nazivao se *fowjdār*. Tu su još i *kotwāl*, koji je brinuo o čistoći, policija i administracija te glavni pisar, *bitikchī* i rizničar, *khazānedār*.

Vidljivo je iz Akbarovih odluka da je u mnogočemu odstupao od običaja svojih prethodnika. Oni su imali običaj od pokorenih provincija izvući što je više moguće bogatstva te ih ostaviti da samostalno donose odluke. No Akbar ih je integrirao u svoj sustav, dajući im tako mogućnost da služe kao vojni vladari, a svoje su poslove vodili javnim vijećanjem – *pancayat*.³⁸ Shvativši da je nepovjerenje između hinduista i muslimana jako štetno, potrudio se ujediniti svoje carstvo. Zabranio je zarobljavanje hinduista, obustavio *jizyu*, porez koji je plaćalo ne-muslimansko stanovništvo, a 1562. oženio je hinduističku princezu Maryam al-Zamani.³⁹

Akbar je proveo mnoge reforme i na tom putu uvelike mu je pomogao sustav čije je temelje uspostavio Sher Shah Sūr.⁴⁰ Područja gdje se vršio uzgoj bila su vrednovana i

³⁷ Chandra, 2007:240-241.

³⁸ Pletcher, 2011:171.

³⁹ Dehejia, 1997:301.

⁴⁰ Stein, 1998:162.

oporezivana prema dogovorenim ratama koje su se mjerile prema usjevu. Međutim, problem je bio što su rate bile određene prema cijenama koje su vrijedile na području dvora, koje su bile znatno više od onih na selu. Akbar je to promijenio tako što je stvorio decentralizirani sustav godišnjeg oporezivanja, što je bi odlično funkcioniralo da se među lokalnim dužnosnicima nije pojavila korupcija, stoga je 1580. taj sustav zamijenjen novim, sustavom *dahsala*. Prema njemu, porez se mjerio kao jedna trećina prosječnog prihoda za posljednjih deset godina i plaćao se državi u novcu. Ukoliko je došlo do suše ili poplave, seljaci su dobivali oprost.⁴¹

Akbar je aktivno poticao unapređivanje i širenje agrikulture. Selo je ostalo glavno mjesto za procjenu poreza a seljaci su mogli obrađivati zemlju sve dok su ga redovito podmirivali. *Zamīndāri*, upravitelji posjeda, trebali su davati pozajmice i opskrbljivati seljake poljoprivrednim potrepštinama kako bi proizvodili što više i kako bi kvaliteta proizvoda bila što bolja. Zauzvrat su imali pravo na dio usjeva.⁴²

Vojska, kao i plemstvo bilo je organizirano u sustav koji se nazivao *manṣabdāri*.⁴³ Svakom je vojnom časniku dodjeljen jedan *manṣab*, a bili su podjeljeni u trideset i tri razreda. Tri najviša zapovijedna razreda imala su od 7000 do 10000 četa, i bila su rezervirana za prinčeve. Ostali su imali između 10 do 5000 četa koje su bile dodjeljene članovima plemstva. Sama carska vojska brojala je manje četa, no svaki je *manṣab* imao određen broj konjanika koji je morao biti na raspolaganju carskoj vojsci.⁴⁴ Za svakog konjanika *manṣabdār* je bio dužan imati po dva konja kako bi se za vrijeme rata mogli izmjenjivati. Akbar je bio vrlo strog po pitanju kvalitete vojske i stalno su se vršile inspekcije. Vojnici su morali biti dobro trenirani i nahranjeni, a jedini konji koji su mogli biti u vojsci bili su oni arapski. *Manṣabdāri* su za svoje usluge bili dobro plaćeni, a imali su prilike i napredovati na više razrede.⁴⁵

Akbar je imao izražen smisao za diplomaciju. Običaj da se hinduistička princeza udaje za muslimana bio je poznat i prije njegova vremena, no u većini slučajeva to nije dovelo do stabilnih odnosa između dviju obitelji. Akbar je bio vrlo tolerantan što se tiče religija, i iako su neke od njegovih žena nakon udaje prešle na islam, svima je u načelu bilo

⁴¹ Chandra, 2007:234.

⁴² Chandra, 2007:235.

⁴³ Stein, 1998:163.

⁴⁴ Chandra, 2007:236.

⁴⁵ Chandra, 2007:238.

dopušteno da uživaju svoju religiju. Štoviše, članovi obitelji nevjesti, bez obzira na to što su bili hinduisti, činili su značajan dio plemstva i bili svakodnevni dio carskog dvora.⁴⁶ Svakodnevna interakcija muslimanskog i hinduističkog plemstva rezultirala je razmjenom mišljenja i miješanjem dviju potpuno različitih kultura.

Dobre odnose carstvo je njegovalo i s Portugalom. Nakon što je osvojio Gujarat, Portugalci su bili svjesni Akbarove moći i smatrali da je pametnije uspostaviti diplomatske odnose, što je Akbar rado prihvatio. Stoga je 1573. svojim upraviteljima u Gujarat poslao *firman*, dokument u kojem je pisalo da ne diraju Portugalce na pograničnim područjima. Zauzvrat, Portugalci su osiguravali siguran prolaz svim članovima Akbarove obitelji koji su putovali na hodočašće u Meku i Medinu.⁴⁷

Osim što je bio vrlo tolerantan po pitanje vjere, Akbar je bio i istinski zainteresiran za religiju i filozofiju, što se nikako nije sviđalo *ulemāma*,⁴⁸ utjecajnom staležu koji je imao autoritet u islamskim zemljama. Na Akbara je tijekom života uvelike utjecao sufijski misticizam koji se u to vrijeme širio Indijom. Godine 1575. izgradio je u gradu Fatehpur Sikri neku vrstu hrama, Ibādat Khāna što u prijevodu znači *kuća štovanja*. U tu je kuću Akbar pozivao teologe, mistike i odabrane članove dvora koji su bili poznati po svojim intelektualnim dostignućima kako bi raspravljali o duhovnosti.⁴⁹ Te su rasprave, prvotno zabranjene muslimanima, bile vrlo oštre i nerijetko su završavale vrijeđanjem i zlostavljanjem. To je Akbara strašno uzrujavalo, stoga je otvorio vrata Ibādat Khāna ljudima svih religija, kao i ateistima, što je rezultiralo mnogo širim opsegom rasprava, na primjer o vjerodostojnosti Kur'āna i prirodi samog Boga. To je pak šokiralo ortodoksne muslimane koji su pokušali diskreditirati Akbara šireći glasine kako namjerava napustiti islam.⁵⁰

Akbarova nastojanja da razvije mjesto susreta za predstavnike različitih religija nije bilo uspješno jer je svaki od tih predstavnika pokušao nametnuti svoje vjerovanje kao najuzvišenije, istovremeno osuđujući vjerovanja ostalih prisutnih. Kako su rasprave postajale sve oštrije, tako je i Akbarova želja o međusobnom razumijevanju postajala sve nerealnija. Shvativši da rasprave donose samo veću ogorčenost, Akbar ih je 1582. godine

⁴⁶ Chandra, 2007:243.

⁴⁷ Habib, 1997:260.

⁴⁸ Stein, 1998:165.

⁴⁹ Chandra, 2007:253.

⁵⁰ Chandra, 2007:254.

ukinuo.⁵¹ Međutim, uvidio je i da je interakcija različitih teologa, unatoč njihovim razlikama, bila dobra ideja, jer je u svakoj religiji postojalo nekoliko vrijednih običaja. Stoga je zahtijevao da se udruže u novom religijskom pokretu pod nazivom *Dīn-i-ilāhī*.⁵² Negdje u isto vrijeme počeo je pokazivati znakove da je prestao vjerovati u proroka iz Meke.⁵³

Među modernim učenjacima ima dosta onih koji tvrde da Akbar nije osnovao novu religiju i da je to uvjerenje rezultat pogreške koju su napravili britanski povjesničari kada su s perzijskog na engleski prevodili *Akbar-nāmu*. Učenjaci smatraju da je Akbar *Dīn-i-ilāhī* usvojio ne kao novu vjeru, već kao dio administrativne politike vlastitog carstva što je činilo dobar temelj njegove religijske tolerancije.⁵⁴

Dvije godine nakon što je zasjeo na tron Akbar je svoje kraljevstvo dao preseliti u Agru i time započeo imperijsku fazu mogulske povijesti. Bābur i Humāyūn, unatoč svojim podhvatima bili su tranzicijski vladari i bez Akbarovih dostignuća ostali bi samo epizoda u dugoj indijskoj povijesti.⁵⁵

U mladosti je Akbar imao veliki apetit za svjetovnim razonodama. Uživao je u hrani, osvajanjima i lovu, a u haremu je imao preko 300 žena. Nerijetko je poželio i supruge svojih podanika koje bi natjerao da se razvedu kako bi ih doveo u svoj harem. Vrlo vjerojatno je baš zbog toga u njegovim 20-im godinama na njega bio izvršen pokušaj atentata.⁵⁶

Iako nepismen, Akbar je zračio intelektualnom znatiželjom, stoga se okružio eminentnim učenjacima.⁵⁷ Na njegovom je dvoru boravilo devet posebno istaknutih učenjaka i umjetnika, takozvanih *navaratna*: Abu'l-Fazl, Abdul Rahim Khan-I-Khana, Birbal, Mulla Do-Pyaza, Abū'l Faizī, Raja Man Singh, Raja Todar Mal, Fakir Aziao-Din i Tansen.

Zapisi nerijetko govore da je često mijenjao raspoloženja i da ga je hvatala duboka melankolija. S godinama je polako gubio interes za svjetovne stvari, osim za osvajanja, i okrenuo se kulturnim i duhovnim dostignućima. Najznačajnija promjena u Akbarovom

⁵¹ Chandra, 2007:255.

⁵² Chandra, 2007:256.

⁵³ Smith, 2002:348.

⁵⁴ Habib, 1997:96.

⁵⁵ Eraly, 2003:124.

⁵⁶ Eraly, 2003:169.

⁵⁷ Hansen, 1996:18.

karakteru dogodila se kada je imao 36 godina. U Punjabu se spremao za lov, i kada su životinje već bile stjerane u neku vrstu arene i sve je trebalo započeti, Akbar je naredio da obustave lov i puste životinje. Po povratku u Fatehpur Sikri bazen Anup Talao napunio je zlatnim, srebrnim i bakrenim novčićima i namijenio ih za siromašne.⁵⁸

U listopadu 1605. godine Akbar se teško razbolio i nekoliko tjedan poslije umro. Njegovi ostaci pokopani su u mauzoleju u Agri. Akbar je bio jedan od najvećih i najtolerantnijih careva svih vremena.

Karta 3: Indijski potkontinent 1600. godine

⁵⁸ Eraly, 2003:191.

Jahāngīr (1605.-1627.)

Princ Nur-ud-din Mohammad Salīm bio je zreo čovjek kada je naslijedio svog oca. U dobi od 37 godina postao je četvrti vladar u dinastiji Mogula, zasjevši na tron pod imenom Jahāngīr.⁵⁹

Samo nekoliko mjeseci poslije Jahāngīru je krunu pokušao preoteti njegov najstariji sin, tada sedamnaestogodišnji Khusrau. No pobuna je utišana u Lahoreu i Khusrau je doveden pred oca koji ga je bacio u tamnicu, a sve njegove sljedbenike okrutno je kaznio. Među onima koji su ga podupirali našao se i guru Arjun, a njegovo je smaknuće izazvalo valove nezadovoljstva i bijesa kod sikha, stoga je mogulski odnos s njima bio značajno narušen.⁶⁰ S druge strane, one koji su mu vjerno služili i pomogli obustaviti pobunu, Jahāngīr je nagradio dajući im više titule i ukinuvši plaćanje poreza.⁶¹

Pod Jahāngīrom carstvo je nastavilo biti ratna zemlja usredotočena na pohode i teritorijalno širenje. Sa sjeveroistoka su im stalne prijetnje zadavali Ahomi, narod koji je potekao iz Burme i koji je spuštajući se dolinom Brahmaputre polako došao pod utjecaj hinduista. Na sjeveru je Jahāngīr silno želio osvojiti utvrdu Kangra, a to je 1618. pošlo za rukom princu Khurramu.⁶²

Kako bi potpuno uništio rājputske ambicije, pokorio je njihovog vođu Amar Singha. Isto tako, trajno je uništio ambicije afganskog klana u Bengalu, gdje je njihovu želju za moći potpirivala nesposobnost lokalnih guvernera. Poput svog oca, velikog Akbara, Jahāngīr je

Slika 4: Jahāngīr

⁵⁹ Berinstain, 1998:74.

⁶⁰ Pletcher, 2011:177.

⁶¹ Richards, 1993:94.

⁶² Richards, 1993:106.

želio osvojiti jug potkontinenta. U pohod na Dekan carsku su vojsku predvodili njegovi sinovi Parviz i Khurram, te su s priličnom lakoćom porazili sultana Malik Ambara i njegov grad Ahmadnagar.⁶³ Unatoč uspješnom prodoru na Dekan, Moguli nisu mogli pokoriti moćna kraljevstva Golcondu i Bijapur.

Islamske zemlje sjeverozapadno od mogulske Indije bile su Akbarovim nasljednicima još jedan stalan problem. Perzija i Centralna Azija bile su područja gdje su se odvijale trgovinske razmjene i koje je vrvjelo karavanama. Onaj tko je bio u vlasništvu istih od toga je uvelike profitirao. Moguli su stoga pod svaku cijenu željeli Kabul i Pešavar, a ukoliko je ikako moguće i Kandahār i Ghaznī. No sjeverozapadne granice neprestano su se mijenjale.⁶⁴

Unatoč tome i unatoč perzijskim uplitanjima na jugu, Jahāngīr je bio vrlo zadovoljan s odnosima koje je imao s perzijskim vladarom Shah Abbāsom I., tim više jer mogulska Indija nikada nije bila u dobrim odnosima s perzijskim rivalima. No Shah je vrlo mudro iskoristio takvu situaciju i Jahāngīrovo povjerenje te je 1622. zauzeo pogranični Kandahār.⁶⁵ Bio je to veliki udarac za Mogulsko carstvo. No i dalje su imali potpunu kontrolu nad Kabulom.⁶⁶

Godine 1611. Jahāngīr je oženio Perzijanku pod imenom Mehr al-Nesā, udovicu činovnika koja mu je svojom ljepotom i snažnom osobnošću brzo postala omiljenom suprugom. Poznata kao Nūr Jahān, *svjetlo svijeta*, na dvor je ubrzo dovela svog oca, I'timād al-Dawlaha i brata Āṣaf Khana, kao i još nekoliko Perzijanaca kojima se u potpunosti okružila, stvorivši na taj način svoj klan koji je između ostalog na dvoru jačao islamski utjecaj.⁶⁷ Jahāngīra je sputavala bolest, kao i pretjerano uživanje u alkoholu, a Nūr Jahān bila je veoma sposobna u mnogim stvarima, od lova do dizajniranja odjeće, što je dovelo do toga da se suprug u potpunosti oslanja na njene savjete. Čvrsto je i sposobno upravljala cijelim carstvom, a najnepobitniji dokaz njene moći su srebrne rupije s njenim likom i zapisom „*iskovani u ime kraljice Begam, Nūr Jahān*” koje je dao iskovati Jahāngīr.⁶⁸

⁶³ Berinstain, 1998:76.

⁶⁴ Richards, 1993:110.

⁶⁵ Berinstain, 1998:77.

⁶⁶ Pletcher, ibidem.

⁶⁷ Berinstain, 1998:78.

⁶⁸ Richards, 1993:103.

Nūr Jahān sklopila je savez s Jahāngīrovim sinom Khurramom i taj savez učvrstila kada je mladi Khurram sklopio brak s njenom nećakinjom. No 1613. pojavile su se tenzije jer se Khurram sve više počeo ponašati kao suveren vladar. Khurramova ambicija da upravo on naslijedi očevo carstvo sve je više dolazila do izražaja. Sredinom 1621. iskoristio je očevu bolest i potajno dao ubiti Khusraua, a pet godina poslije od posljedica alkoholizma umro je i princ Parviz.⁶⁹

Kada se 1622. Jahāngīr preselio u Kašmir, Nūr Jahān je osjetila da se njenom vladanju bliži kraj. Stoga je kao nasljednika pokušala progurati Jahāngīrova najmlađeg sina, Sahryāra, na kojeg je zbog braka sa svojom kćeri mogla najviše utjecati ne bi li tako nastavila kontrolirati carstvo i nakon muževe smrti. Zbog toga je Khurram 1623. došao u očevu nemilost, umirući je Jahāngīr htio udovoljiti željama supruge. U jeseni 1627., dok je Jahāngīr umirao, na dvoru su se počele sukobljavati različite frakcije koje su podupirale svaka svog budućeg vladara. Kada je u studenom objavljeno da je car umro, Shahryār je sam sebe proglasio carem i preuzeo riznicu u Lahoreu. Khurram je zamolio svog tasta, Āṣaf Khana da mu pomogne poraziti Shahryāra i eliminirati sve pretendente na tron. Napuštena od brata i nećakinje, Nūr Jahān se dostojanstveno predala. Čim je zasjeo na tron, Khurram ju je protjerao u Lahore gdje se posvetila uređenju Jahāngīrove grobnice.⁷⁰

U svojoj pedesetogodišnjoj vladavini, Akbar je preko svojih političkih i trgovačkih središta prikupio toliko bogatstvo da su se njegovi nasljednici mogli okružiti nezamislivim sjajem i raskoši. Stoga su od samog početka Jahāngīrov život i vladavina bila u sjeni dostignuća njegova oca. Za razliku od svojih prethodnika, on nije bio veliki general, graditelj ili organizator, već je uživao na dvoru i svoj raskoši koju je takav život nosio. Vojne je poslove obavljao prema protokolu i nije u njima previše aktivno sudjelovao. Bio je poznat i po pretjeranom uživanju alkohola i opijuma, pa i po vrlo ostrim ispadima bijesa i osvetoljubivosti prema svojim rivalima.⁷¹

Iako nije bio reformator, niti previše revan oko interesa carstva, Jahāngīr je bio prosvijetljen vladar, načitan i veliki esteta te je mnogo energije uložio u razvoj kulture. Dvor mu je bio vrlo rafiniran, a svojim je sjajem osiguravao divljenje stranih poslanika i lokalnog stanovništva. Gdje god bi pošao cara su slijedili umjetnici i trgovci. Veliku je

⁶⁹ Richards, 1993:113-116.

⁷⁰ Berinstain, 1998:91.

⁷¹ Berinstain, 1998:74.

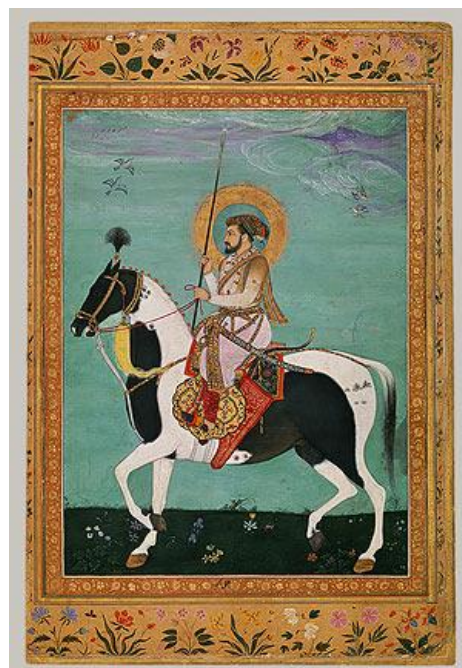
pažnju pridavao dekorativnoj umjetnosti i sve što je u svakodnevnom životu koristio moralo je na neki način biti umjetničko djelo. Dobar primjer toga su i njegovi bodeži optočeni draguljima kojima je u svojim memoarima, *Tūzuk-i-Jahangīrī* posvetio dugo poglavlje. Bio je vrlo izbirljiv i po pitanju odjeće koja je morala biti izrađena od najfinijeg pamuka i svile. Izvrsno je poznao perzijsku poeziju a posebno je uživao u promatranju prirode.

Poput svog oca, uživao je u društvu eminentnih vjerskih ljudi i rado je slušao njihove mudrosti.⁷² Kako je bio sin rājputske princeze poštivao je hinduizam a silno ga je zanimalo i kršćanstvo, no njegovi su slobodni vjerski stavovi bili gušeni od strane Nūr Jahān i ostalih ortodoksnih muslimana koji su obitavali na dvoru. Umro je u studenom 1627.

Shah Jahān (1627.-1658.)

Princ Khurram, treći sin cara Jahāngīra, okrunjen je kao peti vladar Mogulskog carstva 24. siječnja 1628. pod imenom Shah Jahān, *svjetlo svijeta*.⁷³ Njegov mlađi i jedini preživjeli brat Shahryār i sam je pokušao zasjesti na prijestolje, no ubrzo je bio oslijepljen i bačen u tamnicu. Shah Jahānov tast Āṣaf Khan osobno se pobrinuo da svi ostali potencijalni prijestolonasljednici budu eliminirani i time si priskrbio titulu glavnog ministra mogulske Indije.⁷⁴

Novi je car bio nasljednik stare kraljevske loze i cijeli je svoj život proveo u vojnim pothvatima i izoštravanju diplomatskih sposobnosti. Ambiciozno i samouvjereno je zasjeo na tron a carstvo je još jednom dobilo sposobnog vladara u skladu sa svojom veličinom i snagom.

Slika 5: Shah Jahān

⁷² Richards, 1993:98.

⁷³ Richards, 1993:118.

⁷⁴ Pletcher, 2011:179.

Pod vladavinom Shah Jahāna, Mogulsko je carstvo nastavilo svoju ekspanziju. Car je želio uspostaviti mogulski suverenitet nad nezavisnim muslimanskim kraljevima s južnijeg dijela Indije. To su već započeli i njegovi prethodnici Akbar i Jahāngīr, te su Golconda i Bijapur, uz manje poteškoće, bili mogulski saveznici s kojima su se njegovali više manje dobri odnosi. No natjerati ih da mogulskoj riznici plate svoje godišnje doprinose bilo je daleko teže.⁷⁵ Stoga je 1656. i 1657. izvršena invazija na te dvije zemlje. Bijapur je natjeran da preda Ahmadnagar i područja oko njega, a Golconda da Mogulskom carstvu pripoji bogat i plodan prostor na obali Coromandela. Taj je dio bio osobito unosan zbog izvoza tekstila i indiga i samim time vrlo značajan Mogulskom carstvu.⁷⁶

Nakon što je pokorio Dekan, car je svoje interese usmjerio na kolijevku svojih predaka, centralnu Aziju. Oduvijek se divio svojem pretku Timuru i san o Samarkandu kao dijelu mogulske Indije još je jednom zaživio. U pohod je poslao sina Aurangzeba, i dok je pothvat značajno koštao i ljudi i bogatstva, Samarkandu jednostavno nije bilo suđena da dođe pod vlast Mogula.⁷⁷

Za razliku od svog djeda i oca, Shah Jahān po pitanju vjere nije bio širokih nazora. Bio je pod snažnim utjecajem ortodoksnih muslimana čije je nezadovoljstvo oko hinduizma sve više raslo. Polako je u carstvo uvodio Šerijatski zakon, a otprilike šest godina nakon što je postao carem donio je odluku da se zabrani izgradnja i popravci svih crkvi i hramova, te da se svi nedavno izgrađeni hramovi sruše.⁷⁸ Započeo je niz anti-hinduističkih radnji – njihove je znamenitosti zamijenio džamijama, natjerao ih da ne izvođe hinduističke rituale jer su smetali muslimanima, a uveo je i razlikovna obilježja, hinduisti su tunike kopčali s lijeva a muslimani s desna.⁷⁹ Islamske je praznike slavio s velikim veseljem, sponzorirao je godišnja hodočašća u Meku i Medinu te slao novčanu pomoć za siromašne stanovnike tih gradova.⁸⁰ Iako se pod njegovom vladavinom carstvo proširilo i doseglo svoj vrhunac, vjerojatno je baš taj prijelaz između tolerantne vjerske politike njegovih prethodnika i njegovog povratka na ortodoksni islam bio kamen koji je uzdrmao temelje carstva i najavio njegovo propadanje.

⁷⁵ Berinstain, 1998:91.

⁷⁶ Pletcher, 2011:180.

⁷⁷ Berinstain, 1998:93.

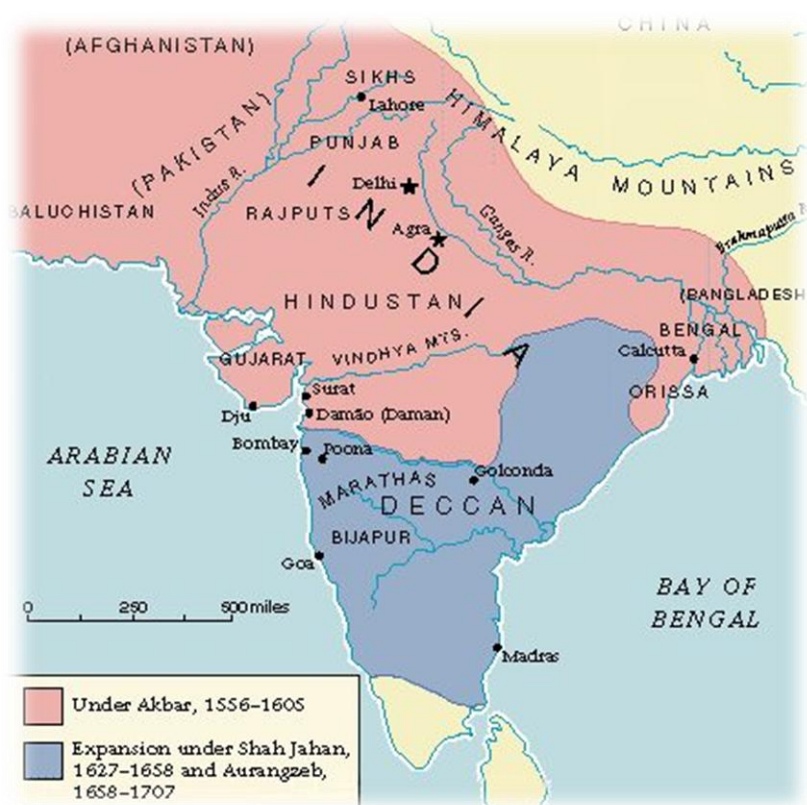
⁷⁸ Richards, 1993:122.

⁷⁹ Berinstain, 1998:90.

⁸⁰ Richards, ibidem.

Kada je 1657. godine car obolio, brzo su se proširile glasine o njegovoj smrti. Njegova je želja bila da ga naslijedi njegov najstariji sin Dārā koji je poput Akbara bio vjerski vrlo tolerantan. To naravno nije odgovaralo *ulemāma* koji su željeli da se u carstvo uvede zakon u skladu sa Šerijatom.⁸¹ Sinovi Shujā, Aurangzeb i Murād i sami su krenuli u borbu za prijestolje. Borba je trajala dvije godine, 1657. i 1658. a iz nje je kao pobjednik izašao Aurangzeb. Najambicioznijih od svih i gorljivi slijedbenik ortodoksnog Islama pogubio je svoju braću jednog za drugim, oca stavio u zatvor a sebe proglasio novim carem.⁸²

Shah Jahān umro je 1. veljače 1666. godine u zatvoru, u dobi od 74 godine. Ostao je upamćen kao prosvijetljen vladar i veliki pokrovitelj umjetnosti. Bio je vrsni poznavatelj dragog i poludragog kamenja i u svojim je portretima često naslikan kako drži dragulj i procjenjuje njegovu vrijednost. Nosio je ekstravagantan nakit i ukrase. Najdraži su mu bili smaragdi i žad.⁸³ Njegova najznačajnija ostavština je grobnica Taj Mahal u kojoj je i sam pokopan.

Karta 4: Širenje teritorija pod Akbarom, Shah Jahānom i Aurangzebom

⁸¹ Richards, 1993:151.

⁸² Berinstain, 1998:108.

⁸³ Dehejia, 1997:332.

Aurangzeb (1658.-1707.)

Abul Muzaffar Muhi-ud-Din Mohammad bin Aurangzeb rođen je 4. studenog 1618. Još kao princ bio je neprestano zauzet vojnim osvajanjima i nenaviknut na dvorski život. Bio je gorljivi sunit, pripadnik ortodoksnih muslimana koji jedino sebe smatraju pravim vjernicima i redovito je čitao Kur'an. Njegova mu pobožnost nije smetala u svjetovnoj ambiciji da vodi carstvo i *uleme* su u njemu vidjele istinskog borca za vlastitu vjeru.⁸⁴ Aurangzeb je bio potpuna suprotnost od Akbara. Istina, njegovo je carstvo proširio do krajnjih granica, no u tom procesu pokrenuo je njegovo uništenje.⁸⁵

Slika 6: Aurangzeb

U prvim godinama vladavine nastojao je paralelno širiti carstvo i održavati harmoniju kao što su to činili njegovi prethodnici, što s obzirom na multikulturalnost nije bilo nimalo lako. No 1660. izbile su pobune jer se proširilo da Aurangzeb zagovara ortodoksnu islam. To je značilo samo jedno – borbu protiv ne-muslimanske populacije. Velike su pobune izbile 1678. kada je car, nakon što je umro upravitelj provincije Marwar, na njegovo mjesto želio postaviti svog čovjeka. To je poljuljalo ionako krhke odnose s Rājputima i dovelo do krvavih sukoba koji su se zbili 1681. i u kojim su obje strane mnogo izgubile, osobito Aurangzeb koji je bio značajno oslabljen za druge fronte. A njih je bilo nekoliko – Marathe iz Maharaštre borile su se na čelu sa Shambhajijem protiv svakog muslimanskog autoriteta i njihova je moć postajala sve značajnija; protiv Mogula su ustajali i Jati iz Mathure te Sikhi iz Panjaba, potonji zamjerajući još smaknuće svog gurua Arjuna kojeg je dao smaknuti Jahāngīr.⁸⁶

Suočen s pobunama, car je još više zagovarao povratak sunitskom islamu te je 1668. i 1669. poduzeo određene mjere da se uspostavi razlika između muslimana i hinduista.

⁸⁴ Richards, 1993:153.

⁸⁵ Kulke i Rothermund, 1995:192.

⁸⁶ Berinstain, 1998:110.

Zabranio je gradnju hinduističkih hramova, regulirao glazbu, ples i konzumaciju alkohola. No najdrastičnija mjera bila je ponovna uspostava *jizye* 1679. godine.⁸⁷

Od 1686. do 1687. Aurangzeb se usredotočio na osvajanje Dekana i uništavanje Maratha. Porazio je sultane od Bijapura i Golconde, zatočio i pogubio maratskog vođu Shambhajia, a njegova sina uzeo u zatočeništvo. Bio je to vrhunac Aurangzebovih osvajanja jer se Mogulsko carstvo po prvi puta prostiralo sve do juga Indijskog poluotoka. No pobjeda je bila varljiva, Marathe su bile još odlučnije u namjeri da provociraju Aurangzeba koji je ostatak života pokušavao poraziti lukavog neprijatelja.⁸⁸

Aurangzebova vladavina zapravo je bila duga epizoda bitaka koja je, iako je u jednom trenutku dovela carstvo do vrhunca, donijela razaranje, nemire i na kraju propadanje carstva. Njegove su posljednje godine bile prilično samotne i nesretne. *Uleme*, koji su često bili pohlepni i korumpirani,⁸⁹ svojim su neznanjem destabilizirali kompletno carstvo, a vojni pohodi ispraznili su carsku riznicu. Luksuz i pompa po kojima su Moguli bili poznati nestao je, a dvorjani i umjetnici napustili su dvor. Carevi vjerni sljedbenici umirali su jedan po jedan, a on je tek u svojim posljednjim danima uvidio svoje pogreške i uputio svoje nasljednike da uzor traže u liberalnoj politici kakvu su vodili njegovi prethodnici. Car je postao žrtvom iznemoglosti i umro u veljači 1707.⁹⁰

⁸⁷ Richards, 1993:176.

⁸⁸ Berinstain, 1998:114.

⁸⁹ Richards, 1993:174.

⁹⁰ Berinstain, 1998:115.

Propadanje carstva

Aurangzeb se smatra posljednjim velikim Mogulom.⁹¹ Nakon njegove smrti Mogulsko se carstvo počelo raspadati na očigled. Aurangzebova opsjednutost Dekanom carstvo je stajala i bogatstva i ljudi,⁹² i za njegova života vladalo je veliko nezadovoljstvo hinduista zbog ortodoksnog islama koji je bio zagovarao i ograničenja koja je u skladu s time hinduistima nametnuo. Nakon njegove smrti, neprestano su se vodile bitke oko pitanja tko će slijedeći zasjesti na tron. Bahādur Shah I (1707.-1712.) i Jāhāndar Shah (1712.-1713.) bili su prva dva cara nakon Aurangzeba, a vladavinu obojice obilježile su velike pobune diljem zemlje te nedostatak kompetencije za vođenje carstva. Farrukhsiyar (1713.-1719.) nije bio ništa sposobniji. Kako nije bilo snažnog vladara, lokalni vladari koji su vladali u ime Mogula počeli su jačati, *manṣabdāri* sustav ubrzo je propao.⁹³ Lokalnim vladarima svesrdno su pomagali i Britanci čija se prisutnost na kontinentu neprestano povećavala te su i sami uskoro postali vrlo moćni.

Kada je 1739. Delhi poharao perzijski vođa Nadir Shah, grad je opljačkan a sve mogulske vrijednosti, zajedno sa Paunovim tronom odnesene su u Perziju. Tu su situaciju dobro iskoristili i afganski klanovi koji su Mogule počeli napadati na drugim područjima.⁹⁴

Carstvo je bilo opljačkano, lokalni su se vladari polako počeli osamostaljivati stavljajući vojnu moć u vlastite ruke i prestajući plaćati porez centralnom dvoru. No unatoč svojoj nezavisnosti, nisu u potpunosti prekinuli odnose s Delhijem.⁹⁵

Dok su se pokrajine osamostaljivale i ratovale između sebe, Britanci su polako ali sigurno širili svoj teritorij u Indiji. Istočnoindijska kompanija, koja je zapravo djelovala u ime britanske Krune, još je od 1600. godine kada je osnovana, polako ali sigurno stjecala moć.⁹⁶ Britanski guverner Rober Clive je 1757. u bitki kod Plasseyja pobijedio francusku bengalsku vojsku, izborio se za upravljanje nad Bengalom, Orissom i Biharom te istovremeno zaustavio francuski prodor u Indiju.⁹⁷ Istočnoindijska kompanija je 1799. pod

⁹¹ Stein, 1998:159.

⁹² Stein, 1998:181.

⁹³ Stein, 1998:182.

⁹⁴ Berinstain, 1998:117.

⁹⁵ Berinstain, 1998:120.

⁹⁶ Kulke i Rothermund, 1995:202.

⁹⁷ Kulke i Rothermund, 1995:214.

vodstvom Richarda Wellesleya započela teritorijalno širenje i do 1849. uspostavila je moć diljem cijelog Indijskog potkontinenta.

U međuvremenu, Ahmad Shah Bahādur (1748.-1754.), Ālamgīr II (1754.-1759.) i Shah Ālam II (1759.-1806.) očajnički su pokušavali zadržati svoje carstvo i položaj. Nakon što su Britanci 1803. preuzeli kontrolu nad Delhijem, sve što je ostalo Mogulima Akbaru II. (1806.-1837.) i Bahāduru Shahu II (1837.-1858.) bila je njihova zapuštena rezidencija, Delhijska Crvena utvrda i titula vladara. Britanci su ih poput marioneta držali čvrsto u svojim rukama.

Nakon što su 1857. Britanci uveli nove puške koje su se podmazivale goveđim lojem, što je bilo uvredljivo za hinduiste, ili svinjskom mašću, što je bilo uvredljivo za muslimane, izbila je pobuna *sepoya*, indijskih vojnika. U njoj su pogubljeni svi nasljednici mogulskog prijestolja, a Bahādur Shah II osuđen je na egzil u Burmu. Bio je to konačan kraj nekada velikog i slavnog Mogulskog carstva.⁹⁸

⁹⁸ Berinstain, 1998:127.

Umjetnost i kultura

Mogulski su se carevi na svojim dvorovima okružili cijelom svitom intelektualaca, vjerskih ljudi i umjetnika. Rezultat toga su velika kulturna i umjetnička dostignuća koja su ostavili u naslijeđe i kojima se svijet i danas divi.

Nekoliko je čimbenika utjecalo na razvoj umjetnosti za vrijeme Mogula: carstvo je bilo bogato i moćno, bilo je dovoljno mira da bi se moglo prionuti na razvoj kulture i ono što se kod Mogul savršeno poklopilo, svaki je od šest velikih careva bio esteta i svaki je težio da se izrazi u nekoj od umjetnosti.⁹⁹ Umjetnost je imala važno mjesto u obrazovanju prinčeva, uz teologiju, jezike i političko upravljanje, prinčevi su učili glazbu i znanosti, a slobodne večeri provodili su uz glazbu, ples, poeziju, čitanje ili u razgovoru sa zanimljivim ljudima.¹⁰⁰ Kombinacijom indijskih, perzijskih, muslimanskih, pa i europskih elemenata umjetnosti, stvorili su vlastiti stil. Mogulski je stil postao simbol ne samo njihovog vladanja i autoriteta, već i društvenih i kulturnih vrijednosti koje su utemeljene pod istim. Kroz slijedeće stranice govoriti ćemo o umjetničkom i kulturnom nasljedstvu koje su za sobom ostavili najveći mogulski vladari.

Mogulski vrtovi

Kada govorimo o mogulskim vrtovima to se u prvom redu odnosi na dizajn vrtova koji potječe iz Mogulskog carstva. Početkom 20. stoljeća mogulski su se vrtovi najčešće opisivali kao indijski vrtovi, izgrađeni na drevnim osnovama uređenja pejzaža koje su negovali hinduisti i buddhisti. Vrtovi su više bili smatrani kao adaptacija tih starih tradicija nego kao nešto što je nametnuto osvojenom teritoriju.¹⁰¹ Početkom 70ih godina na njih se sve više počinje gledati kao na granu islamskih vrtova, sve dok povjesničarka Elizabeth B. Moynihan 1979. u svojoj knjizi *Paradise as a Garden in Persia and Mughal India* nije uvela tezu kako indijski vrtovi zapravo potječu iz Perzije i centralne Azije.¹⁰² Iako se prve dvije teorije ne mogu u potpunosti eliminirati, najvjerojatnije je da su na stil

⁹⁹ Brown, 1959:95.

¹⁰⁰ Faruqui, 2012:80-125.

¹⁰¹ Wescoat, 1999:124.

¹⁰² Wescoat, 1999:126.

mogulskih vrtova uvelike utjecali upravo perzijski vrtovi koji su služili kao odmor od surovih pustinja. Tipične karakteristike takvih vrtova su bazeni, fontane i kanali. Indijski mogulski vrtovi razlikuju se od centralno azijskih po strogom geometrijskom obliču. Uz geometriju, velika se pažnja pridavala detaljima, upotrebi kvalitetnih materijala i kontrastu svjetla i sjene. Naglašavala se svjetlost, prozračnost i iznad svega kvaliteta vode.

Moguli su u Indiju donijeli tradiciju gradnje vrtova ispred grobnica, tzv. *funerary landscape architecture*. *Chār bāgh*, je često uređivan ispred kraljevskih grobnica jer je u Kur'ānu tako opisan rajski vrt.¹⁰³ *Chār bāgh* je bio organiziran u pravokutne dijelove u središtu kojih se nalazila grobnica ili fontana. Četiri vodena kanala tekla su iz središnjeg bazena a duž njih bile su zasađene platane. Voda se često dobavljala iz velike daljine i to podzemnim kanalima.¹⁰⁴ Ruže su sadili kako bi vrt mirisao, a smokve, datulje i grožđe za hlad i okrijepu. Tulipani, šafrani i narcise posebno su se isticali. Najranije tekstove o mogulskim vrtovima nalazimo u memoarima i biografijama mogulskih careva, Bābura, Humāyūna i Akbara.

Ostaci mogulskih vrtova u Indiji, ukoliko uopće postoje, su djelomični i zapušteni. O tome što sve u njima nedostaje najbolje nam svjedoče slike koje su izrađene za mogulske vladare i plemiće.¹⁰⁵

Prvi mogulski car Bābur opisuje upravo *chār bāgh* kao svoj omiljeni vrt. U Samarkandu i Heratu divio se prekrasnim perzijskim vrtovima,¹⁰⁶ stoga je među prvim njegovim pothvatima kada je stigao na potkontinent bila upravo gradnja vrtova. Vrtove je uređivao izvan zidina grada, vjerojatno kako bi i slikovito dočarao značenje osvajanja teritorija izvan svoga carstva. Autorica Catherine Asher smatra kako su vrtovi iz ranije vladavine Mogula preuzeli ulogu koju je imala palača¹⁰⁷ te da su postali središta kraljevskih događanja i ceremonija poput primanja stranih poslanika, dodjeljivanja nagrada, dijeljenja pravde, etc.¹⁰⁸ Čini se da se Bāburu više sviđalo svoj dvor napraviti kao kamp u nekom od bogato uređenih vrtova, čvrste zgrade nisu mu bile pretjerano drage. No vrtovi iz njegova vremena imali su malo toga zajedničkog sa sofisticiranim mogulskim

¹⁰³ Asher, 1992:107.

¹⁰⁴ Brown, 1959:119.

¹⁰⁵ Beach, 1996:1.

¹⁰⁶ Wescoat :190.

¹⁰⁷ Asher, 1991:47.

¹⁰⁸ Beach, 1996:2.

vtrovima koji su se gradili kasnije i za koje se smatralo da simboliziraju raj.¹⁰⁹ Bāburovi vrtovi vjerojatno su imali dublje značenje od pukog teritorijalnog osvajanja i uvođenja nove estetike; osim što su bili povezani s pogrebnim i religijskim običajima bili su i vizualna metafora Bāburove sposobnosti da kontrolira i uređuje sušne indijske ravnice kao i stanovništvo istih.¹¹⁰

Slika 7: Bābur nadgleda uređenje chār bāgha

Lokacije mnogih vrtova spominju se u carevim zapisima, kao i zapisima Zain Khana. Na žalost danas niti jedan od tih vrtova ne postoji u svojem izvornom obliku a i lokacije većine su do danas neotkrivene.

Otpriblike 1508. godine Bābur je dao u Kabulu urediti svoj prvi vrt, *Bagh-e Wafa*, koji mu je vjerojatno bio i najdraži. Ukoliko nije gradio nove, Babur je preuređivao postojeće vrtove, a bili su bogati citrusnim voćem i narom.¹¹¹ Zapisi govore i da je dva mjeseca prije bitke kod Panipata Bābur pronašao lokaciju pokraj rijeke Ghaggar koju je

¹⁰⁹ Koch, 1997:143.

¹¹⁰ Asher, 1991:53.

¹¹¹ Asher, 1992:20.

smatrao idealnom za gradnju *chār bāgha*. Završen je dvije godine kasnije, a u njegovom se središtu nalazio prirodni izvor.¹¹²

Kako se Bāburu indijska vrućina i prašina nikako nije svidala, njima se branio izgradnjom vrtova s kupeljima i dubokim bunarima, *baoli*. Na istočnoj obali rijeke Jamune, blizu Agre, izgradio je *chār bāgh Hash Behisht*, poznat i kao Vrt osam rajeve, koji je služio kao glavna utvrda i u sklopu kojeg je bila dvorana za primanje, privatne odaje, veliki spremnik s vodom za kupelj.¹¹³

Osim Agre u kojoj je stolovao, Bābur je jako volio i Fatehpur Sikri gdje je izgradio Vrt pobjede. U njega je smjestio osmerokutni paviljon koji je služio za pisanje i odmor, dok je u središtu obližnjeg jezera dao izgraditi veliku platformu.

Danas samo dva vrta, tj. ostatke vrtova, možemo identificirati kao Bāburove. Prvi je *Ram bāgh* u Agri, poznat i kao *Gul Afshan*, napravljen 1528. godine. Sastoji se od velikih vodenih kanala, terasa i pećina koje su pružale zaštitu od sunca. U tom je vrtu Bābur bio pokopan nakon svoje smrti, prije no što su njegove ostatke preselili u Kabul kako bi ispoštovali njegovu želju. Simetrično razdvojeni bazeni terasastog vrta i danas su vidljivi i čine prepoznatljivo obilježje *chār bāgha*, no valja napomenuti da je vrt za vladavine Jahāngīra bio značajno renoviran.

Drugi vrt je *Bagh-i Nilufar*, Lotusov vrt blizu Dolphura u Rājasthānu, 50 km južno od Agre.¹¹⁴ Smješten je iznad pješčanog grebena uz rijeku Chambal. Zapisi spominju džamiju, kupelj, *baole*, kamene platforme i stupove, voće i cvijeće. No danas su vidljivi jedino središnji bazen u obliku lotusova cvijeta, te nekoliko manjih bazena koji podsjećaju na lotusove latice.

Drugi mogulski vladar, Humāyūn, bio je zaokupljen time da učvrsti i zadrži očevo carstvo, stoga nije previše vremena ulagao u uređivanje vrtova. Zapisi govore da je planirao izgraditi utvrdu *Din panah* blizu Delhija, koja je trebala biti okružena vrtovima i voćnjacima, no nigdje ne nalazimo više informaciju o tome.¹¹⁵

¹¹² Asher, 1992:21.

¹¹³ Ibidem.

¹¹⁴ Asher, 1992:21.

¹¹⁵ Koch, ibidem.

Akbar nije imao Bāburovu strast prema vrtovima, no izgradio je prekrasne vrtove u Sikandri i Fatehpur Sikriju. Također je izgradio i plutajuću palaču s vrtovima u Kašmiru.¹¹⁶ Bio je poznat po projektima vrtova, uglavnom *chār bāghova*, u sklopu palača. Prva građevina koju je smjestio u takav vrt bila je grobnica njegova oca Humāyūna. Smještanje mauzoleja u vrt, točnije vrt koji simbolizira raj kakvim su ga oni zamišljali, postao je dugotrajan simbol mogulske arhitekture.¹¹⁷

Slika 8: Maketa chār bāgha u sklopu Humāyūnove grobnice

Jedan od značajnijih vrtova je i vrt posvećen njegovoj prvoj supruzi Mariam. Vrt je bio smješten sjeverno od njene palače u Fatehpur Sikriju i također je bio tipični *chār bāgh*.¹¹⁸

Njegov nasljednik Jahāngīr je poput Bābura smatrao da su voda i uređenje vrtova ključni elementi arhitekture.¹¹⁹ Dao je izgraditi mnogo vrtova. *Verinagh bāgh* u Kašmiru izgrađen je kao potonuo dvor s osmerokutnim bazenom. *Nishant bāgh* i *Shalimar bāgh* su veličanstveni terasni vrtovi sa stepenicama i duguljastim bazenima u kojima su zasađene perzijske platane, ruže, borovi, palme, čempresi i fikusi. Grobnica njegove supruge Shah Begum smještena je u *chār bāghu* u Allahabadu. Vrt ima ogromna ulazna vrata sa zapadne

¹¹⁶ Eraly, 2003:178.

¹¹⁷ Asher, 1992:98.

¹¹⁸ Koch, 1997:146.

¹¹⁹ Asher, 1992:110.

strane, a njihovu izradu i ukrašavanje potpisuje slikarica Aqa Peza koja je radila na carevom dvoru.¹²⁰

I Akbarov mauzolej smješten je unutar *chār bāgha*. Iako je završen za Jahāngīrove vladavine, mnogi smatraju da je bio započet još za Akbarova života. *Akbar-nāma* spominje da je car pokopan u svetom vrtu Behishtabad u Sikandri, blizu Agre.¹²¹ Na njegovoj grobnici stoji zapis: „*Ovo su vrtovi raja, uđite kako bi vječno živjeli.*“¹²²

Spominje i vrt *Bahr Ara* na jezeru Dal blizu Šrinagara, gdje je dao izgraditi cijeli kompleks, a sam vrt bio je uređen na tri razine.¹²³ No niti jedan od tih vrtova nije sačuvan. U Šrinagaru je dao renovirati vrt *Bagh-i Nur Afza* koji je dao izgraditi njegov otac.¹²⁴

Ipak, dva su vrta iz njegova razdoblja sačuvana. Jedan je osmislila njegova supruga Nūr Jahān 1621. godine, naziva se *Bagh-i Nur Afshan*, a drugi *Bagh-i Janahara* iste je godine dala urediti Mumtaz Mahal, a kasnije ga je renovirala njena kći Janahara. U oba vrta glavne zgrade nisu stavljene u središte i ne radi se o klasičnom *chār bāghu*. Vrtovi su se nalazili na terasama koje su bile postavljene uz rijeku.¹²⁵

Vrt *Nur Afza* bio je osobito drag i njegovom nasljedniku, Shah Jahānu, do čije se vladavine tradicija gradnje mogulskih vrtova već dobro ustalila. Jahān je cijeli život uživao u izgradnji vrtova. Za njegove su vladavine vrtovi s prednje strane građevina dobili svoj uobičajeni oblik savršene simetrije i postali glavni uzorak gradnje vrtova tog razdoblja. Taj se uzorak jednako koristio za vrtove u sklopu grobnica,¹²⁶ kao i za palače koje su u svojim nacrtima obavezno imale vrtove.¹²⁷

No car je također stvarao i vrtove potpuno odvojene od grobnica i palača. Većina onih koje je izgradio ili renovirao nalaze se između Agre i Kabula. Nakon 1633. završio i proširio Nishan bagh izgradivši spektakularne vidikovce i balkone kako bi bolje uživao u pogledu na vrt. U Crvenoj utvrdi koju je dao izgraditi smještena je na stijeni s pogledom na rijeku napravio je večernji vrt prepun makova i bijelih datura. U Sirhindu je renovirao vrt *Bagh-i Hafiz Rakhna* kojeg je bio izgradio Akbar. Nakon preuređenja poznat je pod imenom *Amm*

¹²⁰ Asher, 1992:104.

¹²¹ Asher, 1992:105.

¹²² Eraly, 2003:229.

¹²³ Asher, 1992:124.

¹²⁴ Koch, 1997:147.

¹²⁵ Ibidem.

¹²⁶ Koch, 1997:148.

¹²⁷ Asher, 1992:206.

Khass Bagh. Vrt je podijeljen u četiri dijela, dio za voće, cvijeće, povrće i kraljevsku palaču.¹²⁸

Ipak, najdraži mu je bio Kašmir kojeg su zbog ugodne klime i prirodne ljepote obožavali svi mogulski carevi. Mnoge su vrtove upravo u Kašmiru plemići uredili u čast Shah Jahāna. Ipak, najpoznatiji je *Shalimar bāgh* kojeg je uredio sam car.¹²⁹

Slika 9: Shalimar bāgh

Smješten je na obali jezera Dal u Šrinagaru a uređivati ga je počeo još 1620. Dok je bio princ. Četrnaest godina kasnije, car je dodao nove paviljone od crnog kamena i proširio vrt sve do podnožja planina Pir Panjal. Moguli su vrt nazivali Bagh-i Faiz Bakhsh. Više terase koje su bile bliže planinama bile su namijenjene za privatnu uporabu. Kroz cijeli vrt tekao je potok koji je izvirao u planinama stvarajući preko njegovih terasa prekrasne kaskadne slapove. Vrt krasi i bazeni s fontanama i voće, a smatra se jednim od najljepših vrtova u svijetu.¹³⁰

¹²⁸ Asher, 1992:207.

¹²⁹ Brown, 1959:118.

¹³⁰ Asher, 1992:208.

Postoji *Shalimar vrt* i Lahoreu. Građen je po uzoru vrta iz Kašmira, no daleko je manje poznat. Kako vrt nije smješten u blizini velike vode, za njega se voda dobavljala iz kanala sjeverno od Lahora. Kad god bi posjetio grad, car je radije boravio u vrtu nego u utvrdi.¹³¹

Poput svojih predaka, i Aurangzeb je navodno volio uređivati vrtove i nagrađivati one koji ih uređuju. Ipak, izgradio ih je samo nekoliko, uglavnom dok je još bio princ. Spominju se vrtovi u Ujjainu i Bijapuru.¹³²

Mogulski su vrtovi poslužili i služe i danas kao inspiracija brojnim arhitektima i projektantima okoliša.

Mogulsko slikarstvo

Za vrijeme mogulskog carstva slikarstvo je bilo dvorska umjetnost koja se razvijala pod pokroviteljstvom careva. U početku su se stvarale uglavnom ilustracije književnih djela iz povijesti te indijske i perzijske književnosti. Kasnije su carevi poželjeli imati slikovne prikaze svojih lovačkih i osvajачkih pothvata pa su ih umjetnici često pratili.

Mogulske slike su jedinstvena mješavina indijskog, perzijskog i islamskog stila i spadaju među najvrijednija djela indijske umjetnosti.¹³³ Tehnika slikanja, osobito u ranim fazama, uglavnom je uključivala tim umjetnika od kojih bi jedan odredio kompoziciju, drugi slikao a netko tko se specializirao za portrete slikao bi lica.

Pokroviteljstvo nad slikarstvom započelo je za vladavine cara Humāyūna. Iako je vrlo vjerojatno da je i Bābur bio pokrovitelj slikarstva, do danas o tome nisu pronađeni niti vizualni niti pisani dokazi.¹³⁴ Jauhar, Humāyūnov osobni sluga, u svojim memoarima *Tezkereh al Vakiat* opisuje kako je caru za vrijeme boravka u egzilu u sobu jednom prilikom uletjela ptica. Uhvatio ju je i odrezao joj dio pera koji je upotrijebio za izradu kista a potom dao pozvati umjetnika kako bi tu istu pticu naslikao. S obzirom da ga je pratio relativno skroman broj ljudi, činjenica da se među njima nalazio i slikar govori nam

¹³¹ Ibidem.

¹³² Asher, 1992:262.

¹³³ Dehejia, 1997:309.

¹³⁴ Beach, 1992:18.

mnogo o njegovom stavu prema umjetnosti, osobito slikarstvu.¹³⁵ Shah Tahmasp, na čijem je dvoru Humāyūn boravio, bio je jedan od najvećih iranskih poznavatelja i pokrovitelja slikarstva i često je o tome diskutirao. No prelaskom na ortodoksniji smjer Islama, Tahmasp je stvaranje umjetničkih djela počeo gledati kao pokušaj prisvajanja božanskih kreativnih moći. Njegovi su dvorski umjetnici posao morali potražiti drugdje. Stoga su se perzijski umjetnici, Mīr Sayyid Alī i Khwāju Abd al-Samad 1550., zajedno sa svojim slikarskim tehnikama, pridružili Humāyūnu, prvo u Kabulu, a potom i u Indiji nakon što se 1555. vratio na tron.¹³⁶

Slika 10: Mladi princ jaše

Jedan od najranijih tragova mogulskog slikarstva je knjižica slika i kaligrafije poznata kao *Fitzwilliam album*¹³⁷ koji se trenutno čuva u Cambridgeu u Fitzwilliamovom muzeju.

Mladi princ jaše jedna je od slika iz tog albuma. Na slici su dosta izraženi pigmenti, kao i potezi kista. Vegetacija je naslikana prilično slobodno a primjere toga ne nalazimo u islamskom svijetu, što znači da je na ovoj slici već počelo miješanje stilova.

Osim *Fitzwilliam albuma* iz Humāyūnova razdoblja ostalo je i nekoliko slika Abd al-Samada i Dusta Muhammada, još jednog slikara s njegova dvora.

Iako neki autori, poput Cravena i Dehejje, ističu da je Akbar taj koji je osnovao umjetničku radionicu, vjerojatnije je da ju je naslijedio od oca. Nakon što je izgradio Fatehpur Sikri okupio je u njemu umjetnike iz Indije koji su radili pod nadzorom perzijskih umjetnika. Njihovim je radom nastala nova škola slikarstva poznata kao Mogulska škola minijaturnog slikarstva.

Akbarovi slikari slikali su prema tradicijama i stilovima hinduista, jainista i Iranaca. Proučavali su također i tehnike iz Kine i Europe, a car ih je u eksperimentiranju aktivno bodrio. Učili su kako se rade kistovi od ptičjih pera i kombinacije mekane dlake mačića i mladih vjeverica; kako miješati pigmente od prirodnih sastojaka sa žbukom i slične

¹³⁵ Beach, 1992:15.

¹³⁶ Beach, 1992:16.

¹³⁷ Beach, 1992:19.

praktične vještine. Precrtavanje je bila prihvatljiva tehnika stvaranja. Kada bi slika bila gotova preuzeli bi je oni koji su se specijalizirali za ukrašavanje okvira i slaganje albuma.¹³⁸ Car je redovito pregledavao radove i nagrađivao one koji bi mu se najviše

svidjeli, a osobito je cijenio radove Daswantha i Basawana.¹³⁹

Slika 11: Stranica iz Hamzanāme

Među prvim djelima koja se pripisuju njegovoj vladavini je *Tutināma*, Papigine priče, zbirka priča koju prate živopisne ilustracije. Poznata je i serija slika *Dāstān-e Amīr Hamzeh* ili *Hamzanāma* koja se sastoji od 1400 minijatura. Naslikana je vrlo vjerojatno kako bi pratila priče o pustolovinama Hamze, ujaka proroka Muhameda. Sve je na tim slikama dinamično i ljudi su stalno u pokretu. Slike kao da će izletjeti izvan svojih okvira. U istom prikazu umjetnici su oslikavali i interijer i eksterijer palača.¹⁴⁰ Ilustracije su naslikane u perzijskom stilu kojim dominiraju briljantni crveni, zeleni i plavi

tonovi.¹⁴¹ Projekt slikanja Hamziname započeo je vjerojatno oko 1562. godine.¹⁴² Do danas je od 1400 minijatura očuvano dvjestotinjak, a najveći broj nalazi se u Muzeju primijenjene umjetnosti u Beču.

Umjetnici iz radionice također su stvorili i ilustracije Akbarname. Jedna od najpoznatijih slika iz nje je slika Akbara koji obuzdava slona Hawaia.¹⁴³

¹³⁸ Dehejia, 1997:310.

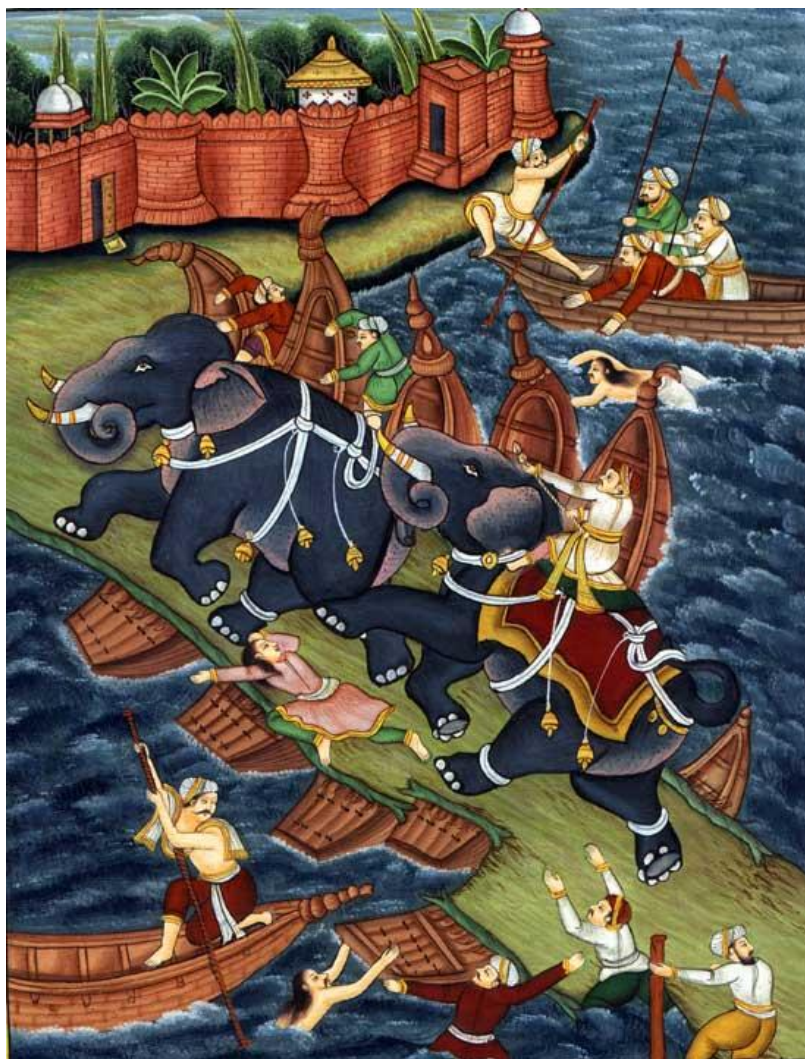
¹³⁹ Randawa, 1981:16.

¹⁴⁰ Dehejia, 1997:312.

¹⁴¹ Randhawa, 1981:16.

¹⁴² Beach, 1992:25.

¹⁴³ Dehejia, 1997:313.

Slika 12: Akbar i slon Hawai

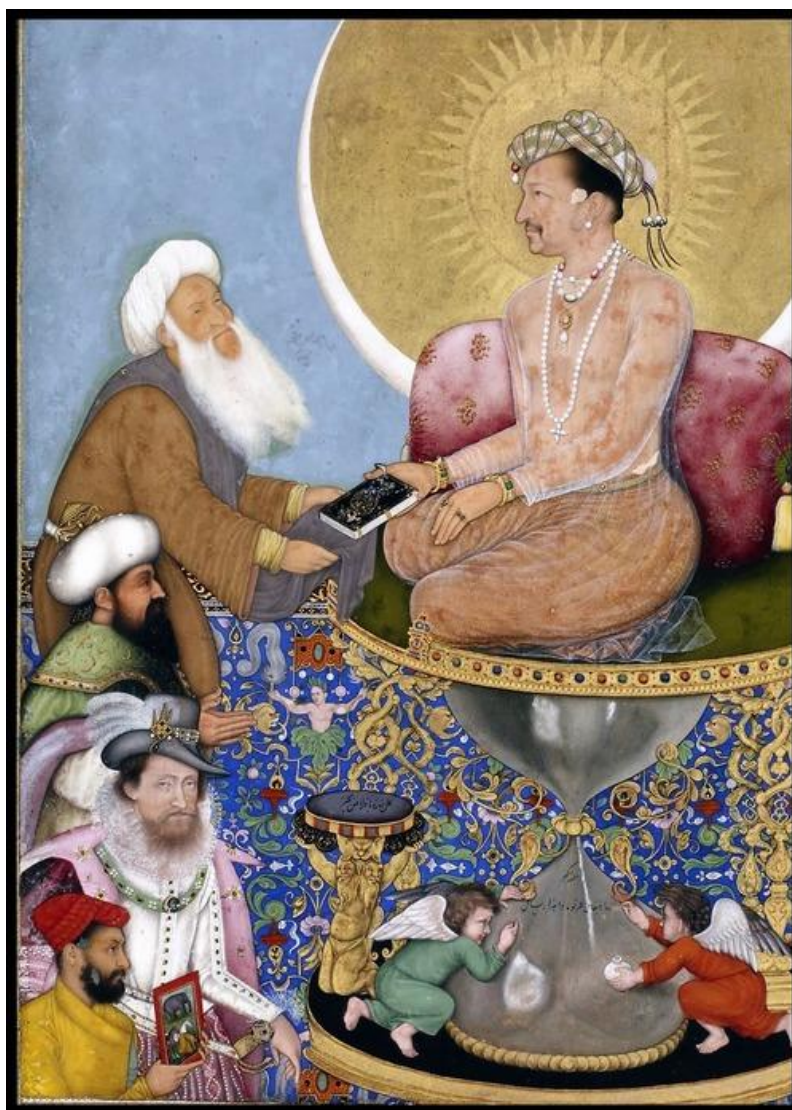
Naturalizam u tim djelima prethodno nije viđen niti u iranskoj niti u ranijoj indijskoj tradiciji. To je vjerojatno rezultat Akbarovog velikog interesa za realističnim prikazima, no i činjenice da su na njegov dvor u to vrijeme stizala i djela europskih umjetnika.

Kopije tih europskih slika, a osobito Krista, Djevice, Posljednje večere i drugih alegorijskih tema stvorene se da ugodе vladaru. Više su iskaz čiste egzotične znatiželje nego interesa za kršćanstvom.¹⁴⁴

Iako nije bio svestran i poseban poput svog oca, Jahāngīr je bio istinski poznavatelj umjetnosti. Ponosio se time da može bez problema raspoznati koje pojedino djelo pripada kojem umjetniku. Manje se naglaska stavljalо na ilustraciju književnih djela za njegove vladavine. Car je više cijenio slikanje scena s dvora, portreta, cvijeća i životinja, koji su

¹⁴⁴ Dehejia, 1997:319.

potom bili sastavljeni u albume od kojih su mnogi imali bogato urešene okvire.¹⁴⁵ Slikari su s carem išli u lov i bitke, bilježili pompu i živopisnost dvora i time postali vjerojatno bolji kroničari od laskanju sklonih povjesničara toga doba.¹⁴⁶ Stil za vrijeme Jahāngīra pokazuje tehnički napredak u potezima kistom, kompozicija je jasnija, boje obuzdane a pokreti mnogo manje dinamični. Umjetnici su u tom periodu pokazivali osjećajno shvaćanje ljudske prirode i bavili se psihološkim vještinama portretiranja, koje je upravo za Jahāngīra doseglo vrhunac. Neki od značajnih umjetnika iz tog razdoblja su Bichitr, Abū al-Hasan, Bishandās i Udtād Mansūr.

Slika 13: Jahāngīr na alegorijskom tronu

¹⁴⁵ Craven, 1997:205.

¹⁴⁶ Craven, 1997:208.

Elegancija i bogatstvo iz Jahāngīrova razdoblja nastavila se i za vrijeme Shah Jahāna, no djela iako savršena, postala su beživotna i hladna.¹⁴⁷ Obrađivali su teme poput glazbenih zabava, ljubavnika na terasi, isposnika okupljenih oko vatre i slične.

Taj se trend nastavio i za vladavine Aurangzeba, no on nije imao ukusa za likovnu umjetnost. U nedostatku mecene, likovni su umjetnici migrirali u Hyderabad i Rājasthān u potrazi za novima.¹⁴⁸ Mogulsko je slikarstvo tek nakratko ponovno oživjelo pod pokroviteljstvom Muhamada Shaha.¹⁴⁹

Glazba na mogulskom dvoru

U Indiji se tijekom 14. i 15. stoljeća posebno razvijala glazba, a tome je uvelike pridonijela činjenica da su tadašnji vladari držali glazbenike na dvoru i aktivno pridonosili njenom razvoju.¹⁵⁰

Gotovo je svaki mogulski car volio glazbu, izuzev Aurangzeba. Još u *Bābur-nāmi*, Bābur spominje glazbenike u Perziji i njihovu ulogu zabavljača na dvoru. Proslave i gozbe upriličene povodom različitih događaja, kao npr. rođenja sinova, obvezno su bile popraćene glazbom i poezijom.¹⁵¹

Humāyūn je također uživao u glazbi, i za nju je namijenio svoje vrijeme ponedjeljkom i srijedom. Povjesničar Abd-ul-Qadir Bada'uni (cca. 1540.-1615.) u svojoj knjizi *Tarikh-i-Bada'uni* spominje da je Humāyūn kada je 1535. osvojio utvrdu Mandu, među zatvorenicima pronašao glazbenika po imenu Bachchu, koji je potom postao dvorskim glazbenikom.¹⁵²

¹⁴⁷ Craven, 1997:210.

¹⁴⁸ Craven, 1997:212.

¹⁴⁹ Craven, 1997:213.

¹⁵⁰ Popley, 1950:15.

¹⁵¹ Faruqui, 2012:68.

¹⁵² <http://www.preservearticles.com/2012041030135/the-contribution-of-mughals-in-the-field-of-music.html>

I u glazbi se sinteza indijske i mogulske kulture pokazala dobrom kombinacijom, umjetnost glazbe uzdignuta je na višu razinu. Pod perzijskim utjecajem, glazbeni su majstori tradicionalnim indijskim *rāga* dali notu profinjenosti.¹⁵³

Glazba se ozbiljno počela razvijati na Akbarovom dvoru. Pod njegovim pokroviteljstvom, razvoj instrumenata kao i tehnika sviranja brzo su napredovali. Pojavile su se nove melodije, novi oblici klasičnog, pa i zbornog pjevanja. Pjevala se i poezija a stroga pravila u sviranju *rāga*, indijskih klasičnih melodijskih okvira koji su bili namijenjeni za improvizaciju i kompoziciju, postala su malo fleksibilnija.¹⁵⁴ Na Akbarovu dvoru nastala je i soba za glazbu, *durbāri*, u kojoj se osim dvorske glazbe razvijala i drama.¹⁵⁵ Za vrijeme Akbarove vladavine na dvoru je boravilo stotinu glazbenika, a i sam car bio je vrlo vješt u sviranju.¹⁵⁶

Jedan od devetorice dragulja na njegovu dvoru bio je i Tansen za kojega je Abu al-Fazl napisao da je bio najveći pjevač rođen u posljednjih 1000 godina. Bio je brahman

Slika 14: Akbar, Tansen i Swāmī Haridās

muslimanskog imena, Ata Mohammed Khan, za kojega je *fakir* Ghaus još u ranoj dobi predvidio da će postati poznat. Tansen je navodno imao nevjerojatan dar oponašanja zvukova, a svojim je pjevanjem *rāga* mogao dozvati kišu, ili učiniti da se vjetar i vatra poigravaju u skladu s melodijom. Na

¹⁵³ Swarp, 1968:194.

¹⁵⁴ Holroyde, 1972:88.

¹⁵⁵ Popley, 1950:17.

¹⁵⁶ Berinstain, 1998:56.

Akbarov dvor doveden je otprilike 1562. godine, nakon što je razvijao svoj dar pod nadzorom velikog glazbenika iz tog doba, Swāmīja Haridāsa iz Brindavana.¹⁵⁷ Ubrzo je postao Akbarov omiljeni dvorski pjevač. U zahvalnost na carevo poštovanje i hvalu, Tansen je skladao i pjesme njemu u čast. Imao je četiri sina i jednu kći, svi su bili vrsni glazbenici i iz njihove su obitelji proizašle dvije *gharane*, grane glazbe. Jedna je bila specijalizirana za instrument *rabab* a druga za *vīṇu*. I danas svirači koriste tehnike potekle iz te dvije škole.¹⁵⁸

I Jahāngīr je imao uho za glazbu i skladao je i izvodio, a svakog je dana u *Diwan-i Khassu*, dvorani za prijem, slušao ponajbolje glazbenike. Kada je 1613. u Indiju doputovao novi britanski poslanik, sa sobom je doveo i dva glazbenika. Car ih je ugostio na svom dvoru i uživao u zvuku egzotičnih europskih glazbala, spineta i korneta. Osobito mu se svidio zvuk korneta kojeg je i sam pokušao savladati. Naredio je meštrima da mu izrade šest korneta, no niti jedan nije uspio. Potom je zamolio europskog glazbenika da nauči svirati jednog od carevih glazbenika. Nakon nekoliko tjedana, indijski svirač relativno je savladao kornet, no toliko je ustrajno puhao da je ubrzo umro.¹⁵⁹

Shah Jahān je, poput oca, redovito slušao glazbenike u *Diwan-i Khassu*, a ponekad im se znao pridružiti u pjevanju. Navodno je imao prekrasan glas i sufiji i sveti ljudi rado su ga slušali. Na njegovom su dvoru boravili mnogi glazbenici, a često se spominju Jagannāth i Dīrang Khān koji su jednom prilikom zbog izuzetne izvedbe od cara dobili srebra u količini jednakoj njihovoj vlastitoj težini.¹⁶⁰

U početku je i Aurangzeb uživao u glazbi, no kako je njegova moć rasla, izbacio je glazbenike s dvora. Unatoč carevim naredbama, glazba se još dugo vremena zadržala na dvorovima i u kućama plemića i članova kraljevske obitelji koji bez nje nisu mogli zamisliti svoje slobodno vrijeme.¹⁶¹

¹⁵⁷ Popley, 1950:17.

¹⁵⁸ Holroyde, 1972:90.

¹⁵⁹ Hansen, 1996:47.

¹⁶⁰ Popley, 1950:20.

¹⁶¹ <http://www.preservearticles.com/2012041030135/the-contribution-of-mughals-in-the-field-of-music.html>

Književnost

Mogulsko razdoblje smatra se zlatnim razdobljem indijske književnosti. Mješanjem kultura dogodili su se važni zaokreti u indijskom društvu. To je naravno ostavilo i velikog utjecaja na književnost.

Još za vrijeme Bābura književnost postaje jedna od dvorskih umjetnosti. Glavni jezik književnosti bio je perzijski, jezik dvora i dobrog školovanja. Svojom je književnošću izvršio veliki utjecaj na indijske jezike, osobito na one na sjeverozapadu potkontinenta.¹⁶²

Važno mjesto svakako pripada biografijama mogulskih careva iz kojih dobivamo mnoštvo važnih informacija o njihovim životima, povijesti, umjetnosti i kulturi. *Tuzk-e Babri* ili *Bāburnāma* autobiografsko je djelo napisano na čagatajskom turkijskom. Iz njega saznajemo da je Bābur bio religiozan, načitan i veliki obožavatelj poezije. Prevodio je zakone i vjerske tekstove te pisao poeziju na perzijskom. Svoje je memoare započeo pisati 1520. godine.¹⁶³ Njegovi su nasljednici iznimno cijenili *Bāburnāmu*, a car Akbar odao je djedu počast brojnim ilustracijama koje su pratile radnju.

Humāyūnovu biografiju napisala je na Akbarovu molbu Gulbadan Begum, Humāyūnova sestra. Biografija je sastavljena na perzijskom jeziku i sadrži njena sjećanja na događaje iz života njenog brata, ali isto tako daje i dobar uvid na život u haremu. *Humāyūn-nāma* jedino je sačuvano djelo iz 16. stoljeća koje potpisuje žena plemenita roda.

Jedan je od najznačajnijih imena književnosti mogulskog razdoblja je Abu al-Fazl.¹⁶⁴ Njegova *Akbar-nāma*, Knjiga o Akbaru, podjeljena je u tri dijela i sadrži slikovite detalje iz Akbarova života i vremena. Prvi dio govori o povijesti dinastije Timur, vladavinama Bābura i Humāyūna, te rođenju Akbara. Drugi dio detaljno opisuje događaje za vrijeme Akbarove vladavine. Treći i dio, *Ā'in-i-Akbarī*, osobito je važan za kulturu jer između ostalog opisuje tradiciju i kulturu ljudi koji su u to vrijeme živjeli u Indiji.¹⁶⁵ Bogat je statističkim podacima o vojsci, porezima, usjevima, opisuje indijski kastinski sustav, filozofiju i sve ostale bitne čimbenike indijskog života. Također nam donosi i imena 59 najboljih perzijskih pjesnika koji su bili pod Akbarovim pokroviteljstvom.

¹⁶² Petrović, 1982:322.

¹⁶³ Berinstain, 1998:21.

¹⁶⁴ Petrović, 1982:322.

¹⁶⁵ Berinstain, 1998:46-47.

*Tuzuk-i Jahangiri*¹⁶⁶ pisao je sam Jahāngīr prvih 17 godina svoje vladavine. Nakon toga je biografiju dvije godine pisao Mu‘tamad Khān, a Muhammad Hadi je nakon njega nastavio pisati sve do careve smrti. Biografija sadrži događaje za vladavine, zapise o politici, umjetnosti i obitelji.

U 17. stoljeću Indiju posjećuju mnogi putnici i ambasadori iz cijeloga svijeta. Iz njihovih pisama saznajemo kako je izgledao život na dvoru Jahāngīra, Shah Jahāna i Aurangzeba te što se događalo za njihovih vladavina. Neki od autora tih pisama su engleski diplomat Thomas Roe (1581. – 1644.), francuski trgovac draguljima Jean-Baptiste Tavernier (1605. – 1689.), francuski liječnik François Bernier (1620. – 1688.), te francuski botaničar Victor Jacquemont (1801-1832).¹⁶⁷

Akbar je želio stopiti hinduističku i islamsku kulturu, a kako bi u tome uspio bilo je vrlo važno naći zajednički jezik i upoznati jedne s kulturom drugih. Bio je dobro obaviješten o suvremenim indijskim kretanjima. Stoga je na svom dvoru uspostavio radionicu u kojoj su se prevodili sanskrit, arapski, turski, grčki i lokalni jezici na perzijski. Poslovima oko prijevoda rukovodili su Abu al-Fazl i njegov brat Abū'l Faizī.¹⁶⁸ Osim prijevoda, Akbar je vodio računa i o tome da sva djela budu popraćena ilustracijama.

Abū'l Faizī je poput brata bio odgojen u duhu tolerancije prema svim vjerama, te ga je Akbar brzo prepoznao kao genijalca i doveo na dvor kao jednog od devetoricu *navaratna*. Njegova je poezija bila različite tematike. Također se proslavio Spjevom o kralju Nali kojeg je preuzeo iz *Mahābhārata*. Priču je skratio i iz nje izbacio veli dio mitološke pozadine te napravio pripovijest uzvišenih duhovnih ideala. Muslimani su tu priču prihvatili kao da je njihova i proširili je dalje.¹⁶⁹

Abdul Rahim Khan-e-Khana bio je također pjesnik i jedan od 9 dragulja, *navaratna* s Akbarova dvora. Bio je turkijskog porijekla i Akbarov zaštitnik i savjetnik i osoba koja je prevela *Bābur-nāmu* na perzijski. Osim prijevoda, napisao je nekolicinu *doha* i dvije knjige o astrologiji, *Kheta Kautukama* i *Dwawishd Yogavali*.

¹⁶⁶ Faruqui, 2012:19.

¹⁶⁷ Berinstain, 1998:136-149..

¹⁶⁸ Petrović, 1982:321.

¹⁶⁹ Petrović, 1982:322.

Među prijevodima iz Akbarove radionice našla su se i važna sanskrtska djela *Harivaṃśa*, *Mahābhārata*, *Rāmāyaṇa*, etc.¹⁷⁰

Poezija je bila osobito cijenjena vrsta književnosti za vrijeme Mogula. Pokreti poput *sufizma* i *bhaktija* zagovarali su jednostavan život i ljubav prema bogu a propovijedani su uglavnom poezijom. Ideje o jednakosti ljudi, vjere i jednoga Boga mnogo je doprinio zbližavanju dviju zajednica.¹⁷¹

U razdoblju od 14. do 17. stoljeća djelovali su najpoznatiji *bhakte*, pjesnici *bhakti* poezije, nerijetko nazivani kao *pjesnici sveci*. Sūrdās (1478.-1581.) i Tulsīdās (1532.-1623.) poznati su pjesnici koji su za vrijeme Mogulskog carstva pjevali o nesebičnoj i predanoj ljubavi prema bogu.

Za razliku od Tulsīdāsa, Sūrdās je boravio na Akbarovu dvoru i uživao njegovo pokroviteljstvo. Vjeruje se da je Sūrdās bio slijep, što mu je omogućilo privilegiran položaj u nebeskom svijetu, budući da njegove vizije Kṛṣṇe nikada nisu bile u opasnosti postati oskvrnjene onime što bi vidio na zemaljskom svijetu.¹⁷² Najpoznatije njegovo djelo je *Sūrsāgar*, a pripisuju mu se i *Sāhityalaharī*, *Sūrsāthī*, *Sūrpaccīsī* i *Sevāphal*. njegovo ime, kao i more poezije koju je za sobom ostavio, osiguralo mu je za vjekove mjesto u indijskoj kulturi.¹⁷³

Mogulska arhitektura

Pojam mogulska arhitektura označava stil gradnje koji se raširio sjevernom i centralnom Indijom za vrijeme vladavine mogulskih careva, od sredine 16. do kraja 17. stoljeća. To je razdoblje koje je obilježeno upečatljivim preporodom arhitekture u kojem su građevine miješanjem perzijskih, indijskih, pa i europskih izvora¹⁷⁴, dobile novu kvalitetu, veliku uglađenost i jedinstveni oblik.

¹⁷⁰ Dehejia, 1997:318-323.

¹⁷¹ Petrović, 1982:318.

¹⁷² Hawley, 1988:94.

¹⁷³ Pandey i Zide; 1971:173-199.

¹⁷⁴ Asher, 1992:17.

S obzirom na stalna osvajanja, Bābur nije imao niti previše vremena, niti novca za gradnju velikih građevina. Smatrao ih je neatraktivnima, osobito one konstruirane po „*hindustanskoj modi*“, a prednost nad zgradama definitivno je davao vrtovima u kojima je stolovao. Kada je Bābur početkom 16. stoljeća posjetio Samarkand i Herat toliko su ga impresionirali da je po uzoru na ondje viđeno odlučio izgraditi velike vrtove u Indiji. No upravo su ti gradovi također oblikovali i njegov stav prema arhitekturi. Nije mu se sviđala indijska organizacija prostora, kao i nedostatak sofisticiranosti. Svidjela mu se, doduše, vještina indijskih zidara da ručno umetnu i učvrste dijelove obojenog kamena bez korištenja žbuke.¹⁷⁵ No želio je da njegove građevine budu inspirirane onima iz doba dinastije Timurida, stoga je pozvao dvojicu arhitekata iz centralne Azije, Mir Miraka Ghiyasa i Ustad Shaha Muhammada, da dođu graditi za njega.¹⁷⁶

Sva su Bāburova zdanja bila izgrađena u posljednjim godinama njegove vladavine, i do danas ih je tek nekolicina preostala. Jedna od njih je džamija u *Kabuli bāgh* blizu Panipata koja je bila završena 1527. godine, i koja se nalazila u sklopu vrta.

Slika 15: Džamija u Kabuli Baghu

Kompleks je vjerojatno bio izgrađen u čast pobjede nad sultanom Ibrahimom Lodijem, a njen izgled je kombinacija građevina iz ostavštine Timurida i onih izgrađenih iz doba Delhijskih sultana.¹⁷⁷ Pravokutna sala za molitvu je veličine cca. 54x16 metara i

¹⁷⁵ Brown, 1959:96.

¹⁷⁶ Asher, 1992:25.

¹⁷⁷ Asher, 1992:27.

dominira zgradom. Sa svake su strane odjeljci nadsvođeni kupolama, *chattrijima*. Najveći, središnji odjeljak izgrađen je od kamena i okrenut je prema Meki, ostali su izgrađeni od male cigle.¹⁷⁸

Osim džamije u *Kabuli Bāgh-u*, poznata je i džamija *Babri masjid* u Ayodyi, koja je uništena 1992. godine u pobuni nastaloj za vrijeme političkog okupljanja.¹⁷⁹

Kada je riječ o građevinama iz Humāyūnova doba, zapisi spominju njegovu jedinstvenu koncepciju gradnje, te palače u Gwalioru, Agri i Delhiju izrađene od klesanog kamena. Iako mu je boravak u progonstvu svakako dao vremena da se upozna s kulturom svojih predaka, pa tako i da nauči principe perzijske arhitekture¹⁸⁰, te spomenuti zapisi u tom pogledu imaju smisla, danas na žalost ne postoje ostaci njegovih građevina. Jedina koja je opstala jest džamija u Agri, na lijevoj obali rijeke Jamune, poznata i kao *Kachpura*, prema lokalitetu na kojem je izgrađena. Izvori govore da je bila izgrađena 1530. godine kada je Humāyūn zasjeo na tron, po uzoru na džamije iz Timuridova doba. Pretpostavlja se da je izgrađena na mjestu gdje se nalazio vrt Hash Behisht, te da je sam Humāyūn ondje stolovao prije no što je preselio u delhijsku utvrdu *Din Panah*.¹⁸¹

Slika 16: Humāyūnova vrata, Purana Qila

¹⁷⁸ Asher, 1992:25.

¹⁷⁹ Asher, 1992:29.

¹⁸⁰ Brown, 1959:96.

¹⁸¹ Asher, 1992:34.

Din Panah je predmet mnogih pretpostavki. Neki smatraju da je utvrda izgrađena na ostacima drevnog grada Indraprasthe u potpunosti Humāyūnovu djelo, što bi značilo da je i *Purana Qila*, u prijevodu *stara utvrda*, koja se nalazila unutar starih zidina također njegovo djelo. Vrlo je vjerojatno da je Humāyūn izgradio temelje, a gradnju je dovršio Shēr Shah.¹⁸² Moguće je i da je Shēr Shah nije stigao dovršiti, no da je izgradio jedan dobar dio a završio je ipak Humāyūn. S obzirom na previranja u vladanju koja su pratila Humāyūna, teško je reći što je tko izgradio. U svakom slučaju, *Purana Qila* i danas ponosno stoji kao najstarija građevina i jedan od turističkih simbola Delhija.

I Bābur i Humāyūn pokušali su svojim građevinama odati počast zemlji iz koje su potekli, i iako možda nisu uvijek uspjeli u tom naumu, zasadili su ideju koja je pratila i njihove potomke i sve buduće građevine koje su nastale za vladavine Mogula.

Kako se za vrijeme Akbara carstvo proširilo, te postalo bogato i moćno, tako je i gradnja za njegova vladanja uzela maha. Građevine su nicale pod pokroviteljstvom samog cara i članova njegove obitelji, ali isto tako i pod pokroviteljstvom plemića.

Među prvim i najznačajnijim građevinama iz Akbarova doba je Humāyūnov mauzolej, smješten južno od utvrde *Din Panah*, i danas dominira prostorom u kojem se nalazi. Mauzolej je završen negdje 1571. godine. Dugo se smatralo da je za gradnju grobnice bila zadužena Humāyūnova udovica Haji Begam, no novija istraživanja govore kako je gradnju nadzirao sam Akbar. Arhitekt kojeg je Akbar unajmio bio je Mirak Mirza Ghiyas, vjerojatno isti onaj perzijski arhitekt kojeg je Bābur doveo iz Herata, i to uvelike objašnjava činjenicu da mnogi Humāyūnov mauzolej smatraju prvim prepoznatljivim primjerom osebujne mogulske arhitekture.¹⁸³ Sama grobnica može se smatrati indijskom interpretacijom perzijskog koncepta.¹⁸⁴ Nalazi se u središtu pravokutnog vrta, *chār bāgha*, bedemima podijeljenog u četiri manja vrta. Na mauzoleju je upečatljiva velika kupola ispod koje se nalazi osmerokutni središnji prostor u kojem se nalazi kenotaf Humāyūna i njegove supruge. U kutovima se nalazi po jedan mali paviljon s kupolom, *chattri*. Središnja glavna zgrada ima četiri manje kupole u kutevima u kojima se nalaze kenotafi članova vladarske obitelji.

¹⁸² Asher, 1992:32.

¹⁸³ Asher, 1992:44.

¹⁸⁴ Brown, 1959:97.

Vidljiva građevina se sastoji od crvenog pjeska, samo su zid kupole i neki ukrasi izrađeni od bijelog mramora.¹⁸⁵ Grobnica je uvrštena na UNESCO-vu listu zaštićenih mjesta.

Slika 17: Humāyūnova grobnica

Za vrijeme gradnje mauzoleja, Akbar je u sjevernoj Indiji dao izgraditi niz strateški raspoređenih utvrda. Prva od njih bila je u Agri, gradu kojeg je smatrao srcem svog kraljevstva i kojeg je načinio glavnim gradom.¹⁸⁶ Staru utvrdu od cigle dao je zamijeniti novom od kamena. Glavni ulaz bio je izrađen od crvenog pijeska i imao je mramorne detalje. Gradnja je započela 1565. a završena je 1571.¹⁸⁷ Bila je to utvrda izgrađena od najboljih građevinskih materijala i najljepše uređena. Abul al-Fazl piše kako je u Agri izgrađeno više od 500 kamenih zgrada, a danas je vidljiva jedino zgrada *Jahangiri Mahal*.

Nakon toga je 1570. godine Akbar na vratima Rājasthāna dao izgraditi utvrdu Ajmer, a 1575. utvrdu u Lahoreu koja je imala čuvati sjeverozapadni ulaz u carstvo. U Ajmeru su i danas vidljive dvije kamene palače, jedna poznata pod imenom *Badshahi*, a druga služi kao muzej. Nakon uspješnih vojnih pothvata u istočnoj Indiji, 1583. je dao izgraditi utvrdu i u Allahabadu.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Asher, 1992:45-46.

¹⁸⁶ Brown, 1959:99.

¹⁸⁷ Asher, 1992:47.

¹⁸⁸ Asher, 1992:48.

Slika 18: Jahāngīri Mahal

Godine 1569. Akbar je započeo gradnju Fatehpur Sikrija, a kada je 1571. ondje preselio prijestolnicu nije mogao znati da će je samo 14 godina poslije morati napustiti, jer nije mogao opskrbiti vodom sve veće stanovništvo. Bilo je to mjesto mješanja mnogih kultura i religija, no isto tako i mješanje perzijske, indijske i islamske arhitekture. Fatehpur Sikri bio je grad sastavljen od širokih terasa i dvorišta oko kojih su bili izgrađeni paviljoni i palače.¹⁸⁹ Neki dijelovi grada su i danas očuvani i privlače brojne turiste, a poput Humāyūnove grobnice uvršten je i na UNESCO-v popis svjetske baštine.

Fatehpur Sikri je s tri strane još uvijek okružen izvornim, 11 km dugim zidom, dok je četvrta strana bila ograničena jezerom, no njega više nema. Osim kompleksa carskih građevina, na stjenovitoj litici promjera 1,5 x 3 km, većina grada je nestala. Arhitektura carskog kompleksa odlikuje se utjecajima iz Gujarata i Bengala¹⁹⁰, jer je odande došla većina umjetnika, no također su vidljivi i utjecaji hinduizma i jainizma, iako dominiraju elementi islamske arhitekture. Neke od poznatih građevina Fatehpur Sikrija su glavni ulaz *Buland Darwāza*, džamija *Jāmi Masjid*, dvorana za glavni prijem *Diwan-i Am*, dvorana za

¹⁸⁹ Brown, 1959:101.

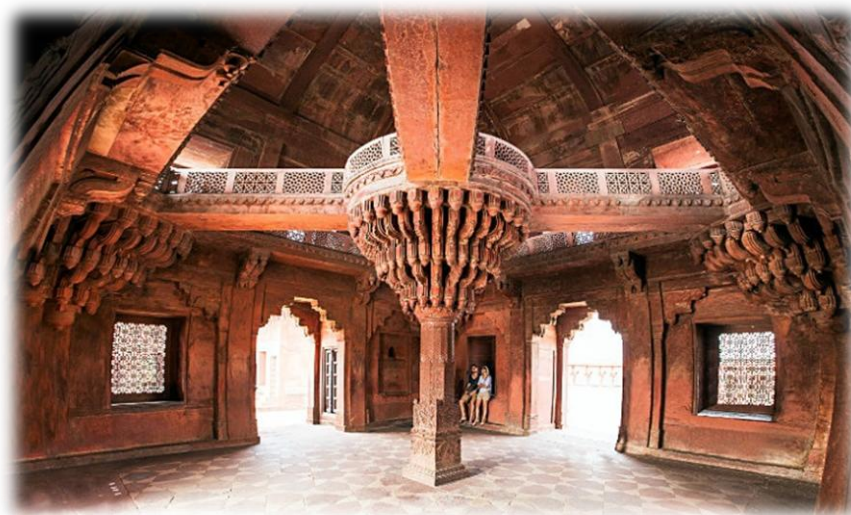
¹⁹⁰ Berinstain, 1998:51.

privatni prijem *Diwan-i Khass*, bazen *Anup Talao*, petokatna palača *Panch mahal*, grob Salima Chistija etc.¹⁹¹

Slika 19: Buland darwāza i Panch Mahal

Diwan-i-Khass ima prekrasno ukrašen interijer u kojem prevladava veliki središnji stup na čijem se vrhu nalazi galerija spojena s galerijama koje okružuju unutarnje zidove. Vjeruje se da je Akbar na svilenim jastucima sjedio na središnjoj galeriji za vrijeme primanja.¹⁹²

Slika 20: Centralni stup s galerijom, Diwan-i Khass

¹⁹¹ Asher, 1992:52-66.

¹⁹² Dehejia, 1997:306.

Zanimljiv je i natpis koji se nalazi uklesan na vratima *Buland Darwāza*: „Svijet je most, pređi ga ali ne gradi na njemu kuću“,¹⁹³ koji nam dobro oslikava Akbarovo konstantno preispitivanje života i vjere. Carsko obitavalište, zaustavljeno u vremenu i prostoru, sleđeno u kamenu sa svojom snagom i originalnošću prikladna je uspomena na Akbara.¹⁹⁴

Nakon što je napustio Fatehpur Sikri i glavni grad preselio u Lahore, Akbar više nije mnogo gradio. U tom kasnijem razdoblju njegove vladavine značajna je postala gradnja pod pokroviteljstvom plemstva. Plemstvo je rado gradilo u čast caru, poštujući ukus dvora ali miješajući i elemente vlastitih pokrajina. Jedan od najistaknutijih plemića na Akbarovu dvoru bio je raja Man Singh. Njegova je obitelj i Rājasthāna i prva od plemićkih obitelji koja je svoje hinduističke kćeri davala u kraljev harem. Rezultat toga bilo je da su Man Singh i njegov otac *rāja* Bhagwat Das bili Akbarovi stalni pratioci, te je Akbar razvio veliku sklonost prema Man Singhu i dao mu visoki položaj i moć. Za uzvrat, Man Singh mu je izgradio prekrasne palače, vrtove i džamije.¹⁹⁵

Iako je Akbar gradio unutar svojih utvrda, njegovo je plemstvo gradilo i daleko izvan zidina, poštujući mogulski stil gradnje. Na taj je način mogulska arhitektura postala simbolom mogulske prisutnosti.

Jahāngīr je imao mnogo više interesa za arhitekturu no što se vjeruje. Gradio je palače, lovačke kuće i grobnice, a izbjegavao gradnju vjerskih zgrada. Za njegove vladavine mogulska arhitektura pokazuje svoj kontinuitet i zrelost. Poput Bābura, mnogo je pažnje pridavao lokacijama na kojim se gradilo i uređenju okoliša.¹⁹⁶

Nisu mu se previše svidale konstrukcije iz predmogulskog razdoblja; smatrao je da im nedostaje prostora i prozračnosti, kao i vode koju je smatrao jako bitnom. Jako su mu se svidale džamije koje je gradio njegov otac, osobito ona u Fatehpur Sikriju.¹⁹⁷

¹⁹³ Eraly, 2003:183.

¹⁹⁴ Eraly, 2003:179.

¹⁹⁵ Asher, 1992:67.

¹⁹⁶ Asher, 1992:166.

¹⁹⁷ Asher, 1992:110.

Slika 21: Akbarov mauzolej i vrt

Jedna od najpoznatijih građevina koja se uzdizala pod njegovim nadzorom jest grobnica njegova oca Akbara u Sikandri blizu Agre.¹⁹⁸ Iako je grobnicu započeo sam Akbar za svog života, Jahāngīr je dao svoj doprinos te je ona građena nekoliko godina duže od predviđenog. Mauzolej je smješten u središtu *chār bāgha*, građen je od crvenog kamena a ukrasi su izrađeni od bijelog mramora. U sredini se nalazi veliki paviljon s kupolom a okružuju ga četiri minareta s *chattrijima*. Cijela zgrada ima pet razina i pomalo podsjeća na *Panch Mahal* iz Fatehpur Sikrija.¹⁹⁹

Zapisi europskih putnika iz tog vremena govore o veličanstvenim zgradama koje je Jahāngīr izgradio u Agri. Spominju se zlato i srebro i bogati ukrasi, no kako je Shah Jahān u potpunosti preuredio Agru danas ništa od toga nije ostalo, osim ogromnog kamenog umivaonika, vjerojatno s vjenčanja s Nūr Jahān.²⁰⁰

U Lahoreu je 1611. izgradio džamiju u čast svoje majke, Mariam-uz-Zamani koja nosi njeno ime, *Begum Shahi Masjid*, i to je jedna od prvih džamija u Lahoreu. Danas se nalazi u ruševnom stanju.²⁰¹

¹⁹⁸ Brown, 1959:107.

¹⁹⁹ Asher, 1992:106.

²⁰⁰ Asher, 1992:113.

²⁰¹ Asher, 1992:116.

Slika 22: Begum Shahi Masjid

Otprilike 1615. godine Jahāngīr je blizu Ajmera dao izgraditi malu lovačku palaču, poznata kao *Pushkar Mahal*. Danas je u ruševinama.²⁰²

Blizu Ajmera je iste godine izgradio i malu palaču *Chesma-i Nur*, fontana svjetlosti. Bila je smještena u slikovitoj dolini i caru je bila silno draga. Izvori govore da ju je u 3 godine posjetio 38 puta, danas je nažalost uništena.²⁰³

Car je rado poticao svoje plemstvo na gradnju, a njihove je pothvate znao i bogato nagraditi. Kada se 1619. vratio u Agru nakon 5 godina izbjivanja, Jahāngīr je bio izuzetno zadovoljan dvorima i vrtovima svojih plemića i supruge Nūr Jahān . Kako je ona imala utjecaj na sve što se događalo u carstvu, tako je imala utjecaj i na arhitekturu. Od svega što je dala izgraditi najpoznatija je grobnica njenih roditelja u Agri, *Itimad-al Daula*.²⁰⁴

Slika 23: Itimad-al Daula

²⁰² Asher, 1992:120.

²⁰³ Asher, 1992:121.

²⁰⁴ Brown, 1959:109.

Mauzolej je smješten u veličanstvenom *chār bāghu* na desnoj obali Jamune i pravi je primjer prijelaza između prve faze mogulske arhitekture, u kojoj se koristio uglavnom crveni pijesak sa mramornim ukrasima, i druge faze koja koristi bijeli mramor.²⁰⁵

Za vladavine Shah Jahāna arhitektura je došla do najvišeg stupnja savršenosti,²⁰⁶ te se stoga smatra zlatnim dobom mogulske arhitekture. Shah Jahānovo aktivno sudjelovanje u dizajnu i izradi građevina nadmašuje ostale mogulske careve, on je zasigurno bio najveći pokrovitelj mogulske arhitekture. Ideje koje su zasijali njegovi prethodnici za njegove su vladavine napokon izbrušene i sazrijele. Iako su i Akbar i Jahāngīr koristili bijeli mramor, upravo za vrijeme Shah Jahāna on postaje dominantan. Arhitektura je postala izrazito rafinirana, a njegov stil postao je indijskom klasikom. Upotrebljavao je perzijske, indijske i europske motive, a svojim je zgradama htio istaknuti carev svečan i polubožanski karakter.²⁰⁷ Trošio je ogromne novčane iznose na grobnice, palače, džamije, paviljone, vrtove, pa i cijele gradove.

Shah Jahān je već u ranoj mladosti dao uređivati vrtove i manje građevine te je i prije no što je zasjeo na tron pokazivao značajan interes za arhitekturu, a nakon vojnih uspjeha u Mewaru obećao je izgraditi džamiju u Ajmeru, te javne dvorane za primanje u utvrdama Lahore i Agra.

Shah Jahān je nakon krunidbe 1628. dao izgraditi Jahāngīrov mauzolej u jednom od vrtova Nūr Jahān na obali rijeke Ravi. Mauzolej je smješten u *chār bāghu* koji se prostire na 55 hektara a gradnja je trajala 10 godina.²⁰⁸

U sjećnju 1628. Shah je boravio u Jahāngīrovoj palači *Ana Sagar* u Ajmeru. Ajmer je za njega imao posebno značenje jer je ondje porazio vladara Mewara. Palača se sastojala od mramorne građevine i vrta, te je car tražio da se izgradi još zgrada. Kada se vratio u prosincu 1636. našao je nanovo izgrađene dodatke koje je bio naručio, između ostalog ceremonijalni balkon, *jharokha-i dulat khana khass o amm*, koji je bio dio javne dvorane za primanje. Danas od Jahāngīrova vrta nije ostalo ništa osim Shah Jahānovih bijelih

²⁰⁵ Berinstain, 1998:87.

²⁰⁶ Brown, 1959:110.

²⁰⁷ Asher, 1992:250.

²⁰⁸ Asher, 1992:172.

mramornih paviljona, *baradari*, koje je izgradio na obali jezera, te *Jami Masjid* koja je također izgrađena od bijelog mramora.²⁰⁹

Kada je car 1646. boravio u Kabulu, potrošio je pola milijuna rupija kako bi izgradio nekoliko zgrada za ceremonijalne i administrativne potrebe, no niti jedna od tih zgrada nije opstala do danas. Isti iznos utrošen je i za jačanje utvrde u Kandahāru između 1648. i 1653. godine, ne bi li se spriječio prodor Safavida.

Lahore je uz Agru bio najvažniji grad njegova carstva, sve dok nije izgrađen Shahjahanabad. U Lahoreu je naručio izgradnju novih zgrada, a njegova desna ruka bio je Āṣaf Khan koji je najbolje poznao carev ukus.²¹⁰ Neke od novih građevina bile su *Chehil Sutun*, javna dvorana za prijem, toranj *Shah Burj*, danas poznat kao *Musamman Burj*, čiji ulaz krase *Slonova vrata*, palača *Shish Mahal*, paviljon *Naulaka*, etc. Kada je 1645. ponovno posjetio Lahore, car je proučavao novu palaču s pogledom na rijeku i naređivao koje se još izmjene moraju napraviti. Vjerojatno je bilo riječ o palači *Diwan-i Khass*, privatnoj dvorani za primanje. U Lahoreu se također nalazi i *Moti Masjid*, biserna džamija, koja iako nije elegantna poput one u Ajmeru, nosi sve osobine Shah Jahānove građevine.²¹¹

Car je izrazio nezadovoljstvo oko terena na kojem je izgrađena Agra, i nije ju smatrao dovoljno dobrom da nosi naziv prijestolnice. Stoga ju je pokušao poboljšati. Demontirao je gotovo sve građevine koje su bili izgradili njegov otac i djed, a zamijenio ih je sa zgradama od bijelog mramora ukrašenim štukaturama. Cijela je utvrda bila renovirana do 1637. godine, osim džamije koja je završena 1653. I u Agri nalazimo *Chehil Satun*, *Diwan-i Am* i ostale potrebne građevine. Ako je palača bila za carevu osobnu upotrebu, za njenu se gradnju koristio bijeli mramor i morala je imati pogled na rijeku. Na zgradu od crvenog pijeska isto se tako mogao navući gips koji bi onda bio visoko poliran te ostavljao dojam bijelog mramora, samo daleko manjeg vijeka.²¹²

Kako je car želio novu prijestolnicu, na području Delhija 1639. godine započeo je gradnju novog kraljevskog grada. Shahjahanabad, boravište Shah Jahāna, nije bio utvrđeni grad poput ostalih, već kompletan grad ograđen zidom na strmoj obali iznad rijeke Jamune.

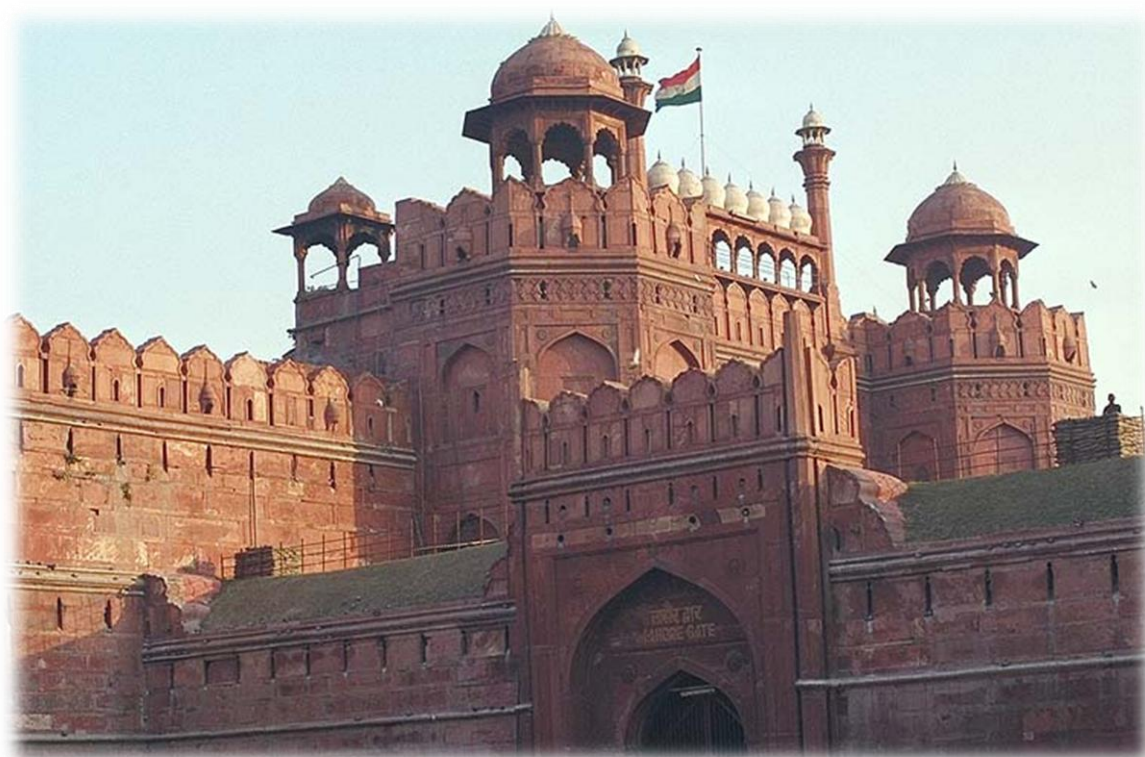
²⁰⁹ Asher, 1992:175.

²¹⁰ Brown, 1959:115.

²¹¹ Asher, 1992:181.

²¹² Asher, 1992:182.

Projekt je završen 1648.²¹³ Godine, a u devet godina car je nekoliko puta posjetio gradilište, naređivao izmjene i dorade te nagrađivao radnike za njihov napredak.

Slika 24: Lal Qila

Osobito je bogata bila uređena palača *Lal Qila*, danas poznata kao delhijska *Crvena utvrda*. Obuhvaća 125 hektara zemlje i smještena je na istočnom djelu grada kojime dominira. *Crvena utvrda* ima vrlo visoku razinu umjetničkog oblikovanja i dekoracija, spoj je perzijske, europske i indijske umjetnosti, vrlo je bogata oblicima i bojama. Jedna je od najvažnijih arhitektonskih kompleksa u Indiji, i nalazi se na UNESCOvoj listi svjetske baštine.

Zidovi utvrde glatko su obloženi crvenim pješčenjakom s ukrasnim reljefima, dok su na gornjim dijelovima tornjevi. Zidine su otvorene na dva glavna portala: *Delhijska vrata* i *Vrata Lahorea*. *Vrata Lahorea* su glavni ulaz koji vodi do duge pokrivene ulice bazara *Chatta Chowk*, čiji su zidovi obloženi postoljima za trgovine. Na južnom kraju ove ulice su *Delhijska vrata*.

²¹³ Berinstain, 1998:94.

Slika 25: Detalji u Lal Qili; Diwan-i-Khas

Najvažnije građevine nalaze se u dvorištu *Crvene utvrde*, a neke od njih su *Diwan-i-Khas*, dvorana za privatni prijem, privatne odaje, *zenane*, carice Mumtaz Mahal, *Diwan-i-Aam* dvorana za javni prijem, etc.²¹⁴

Građevina po kojoj je Shah Jahān nadaleko poznata jest grobnica *Taj Mahal* koju je izgradio za svoju suprugu Mumtaz Mahal i koja je UNESCO-ov spomenik Svjetske baštine opisan kao dragulj islamske umjetnosti u Indiji i remek-djelo svjetskog nasljeđa.

Nakon što mu je 1631. godine umrla voljena supruga dok je rađala njihovo četrnaesto dijete, Shah Jahān se posvetio izgradnji mauzoleja čija je ljepota trebala simbolizirati njegovu ljubav prema prerano preminuloj Mumtaz. Odabrao je desnu obalu rijeke Jamune kako bi izgradio *Rauza-i munavvara*, grobnicu svjetla i najpoznatiju grobnicu svijeta, *Taj Mahal*.

Waldemar Hansen zapisao je da bi „*jedino Taj Mahal mogao služiti kao kulisa priče o Mogulima, njihovog uspona i pada*“.²¹⁵ Gradnja tog veličanstvenog zdanja započela je 1632. a završila 1636. Na njoj je radilo tisuće radnika koje je nadziralo nekoliko arhitekata. Najpoznatiji od njih bio je Ustad Ahmad Lahori. Grobnica je u potpunosti izgrađena od rājasthānskog bijelog mramora, a tlocrt je inspiriran Humāyūnovom grobnicom.²¹⁶ Cijeli kompleks, proporcionalno je dizajniran u skladu s nizom geometrijski povezanih mreža, što čini savršenu ravnotežu.

²¹⁴ Asher, 1992:191-206.

²¹⁵ Hansen, 1996:1.

²¹⁶ Berinstain, 1998:101.

Početni dio kompleksa je neka vrsta predvorja izgrađenog od crvenog pješčenjaka, *Chowk-ja jilo Khana*. Veličanstvena vrata, također od crvenog pješčenjaka, visoka oko 30 metara vode u veliki *chār bāgh* okružen zidinama. Za razliku od Humāyūnova mauzoleja koji stoji u sredini, *Taj Mahal* smješten je na kraju vrta. Pokraj grobnice se sa svake strane nalazi po jedna crvena zgrada, džamija i gostinjska kuća. Gledajući s ulaza u središnjem se bazenu vidi odraz veličanstvene građevine. Ulaz u sam mauzolej, koji ima četiri kata, nalazi se unutar duboko uvučenog središnjeg luka kojeg nadvisuju male kupole, *chattri*, podsjećajući na Akbarov ulaz *Buland Darwāza* u Fatehpur Sikriju.

Slika 26: Taj Mahal

Cijeli središnji portal, *pishtaq*, uokviren je pravokutnim okvirom sastavljenim od crnih arapskih slova umetnutih u pozadinu od bijelog mramora. Zapis čine četiri poglavlja iz Kur'āna, uključujući i završne stihova poglavlja koji poziva vjernike da uđu u raj.²¹⁷ Građevina je okrunjena velikom kupolom dvostruke konstrukcije koja povećava njenu visinu, te sa nekoliko potpornja na kojima su *chattri*. Središnji dio je glavna komora koja sadrži kenotafe Mumtaz Mahal i Shah Jahāna. Mumtazin kenotaf postavljen je na geometrijski centar zgrade, dok je Shah Jahān naknadno sahranjen zapadno od njene

²¹⁷ Asher, 1992:211.

grobnice. Unutrašnjost je u potpunosti izgrađena od mramora, a kenotafi su ukrašeni dragim kamenjem poslaganim u koncentričnim oktagonima. Muslimanska tradicija zabranjuje ukrašavanje grobova, pa su tijela Shah Jahāna i Mumtaz položena u relativno običnu komoru koja se nalazi ispod sobe s kenotafima.²¹⁸

Slika 27: Pogled s rijeke na Taj Mahal; Chowk-ja jilo Khana

Dizajneri ovog jedinstvenog zdanja bili su izvrno učenici u području matematike, astrologije, književnosti i teologije i bili iznimno pripremljeni da stvore viziju raja na zemlji. Navodno je car imao namjeru izgraditi identičnu grobnicu od crnog mramora na suprotnoj obali Jamune i dvije grobnice povezati mostom.²¹⁹ Uzimajući u obzir ljepotu *Taj Mahala*, uistinu je šteta da u tom naumu, ukoliko je uistinu postojao, nije i uspio.

Shah Jahānov osobni angažman u arhitekturi motivirao je mnoge da grade, naročito glavne dame s njegova dvora da osiguraju gradnju vrtova, tržnica, *seraia* i palača.²²⁰

Plemstvo je također gradilo izvan gradova i u provincijama. Broj građevina koje datiraju iz tog razdoblja je mnogo, što znači da je u njih uložen ogroman novac. Za razliku od Jahāngīra, ne nalazimo zapise o tome je li Shah Jahān otvoreno izražavao svoja mišljenja o

²¹⁸ Asher, 1992:214.

²¹⁹ Brown, 1959:118.

²²⁰ Asher, 1992:215.

građevinama koje su njemu u čast gradili, no njegov je stil bio oponašan duž cijele Indije.²²¹

Shah Jahān kao vladar nije dozvoljavao uvid u svoju osobnost, već je sebe prezentirao kao savršenog vladara, a takve su bile i njegove zgrade, uglađene i savršene. Aurangzeb je bio potpuna suprotnost tome. Njegov temperament i raspoloženja preslikani su na građevine koje je podizao i koje su i brojem i kvalitetom bile daleko ispod onih njegova oca.²²²

Jedan od bitnijih njegovih arhitektonskih djela je grad Aurangabad, glavni grad njegove Indije poznat i kao *Delhi na jugu*. Ondje danas nalazimo ostatke citadele kao i mauzolej njegove supruge Rabi'e Daurari. Grobnica završena 1678. bila je inspirirana *Taj Mahalom*. Usporedba mauzoleja dviju kraljica najbolji je vizualni primjer pada Mogulskog carstva. Grobnica poznata i kao *Bibi-ka Maqbara* u pola je veličine *Taj mahala*, nedostaje joj harmonija koju ima Taj, a umjesto mramora za njenu je gradnju korišten mnogo jeftiniji gips.²²³

Slika 28: Bibi-ka Maqbara

²²¹ Asher, 1992:250.

²²² Brown, 1959:120.

²²³ Dehejia, 1997:334.

Ostala kulturna i umjetnička dostignuća

Mogulima je bio izuzetno važan dojam koji ostavljaju na svoje podanike, ali i na strance koji su za njihova vremena posjećivali Indiju. Izuzev svih umjetničkih područja koja su svesrdno podupirali, mnogo su pažnje posvećivali i osobnom izgledu.

Iz mogulskih minijatura vidljivo je da je njihova odjeća bila živih boja, bogato ukrašena, a šivala se od ponajbolje svile i pamuka koji se proizvodio u Bengalu. Obojeni muslin i pamuk bili su vrlo cijenjeni zbog sjajnih boja te finoće i mekoće materijala.²²⁴ Akbar i Nūr Jahān i sami su dizajnirali svoju odjeću. Muškarci su nosili hlače, *pajama*, preko kojih su imali tunike do koljena, *jama* koja je u struku bila utegnuta pojasom, *patka*, čiji su krajevi padali sa strane.²²⁵ Carevi su glavu ukrašavali s okruglim turbanom ukrašenim draguljima i perjem čaplje.²²⁶ Dijelovi ženskog kostima su košulja, *choli*, preko koje se stavlja duga tkanina, *ghaggra* i *dupatta*, dugačka marama. I žene su se u obilju ukrašavale zlatnim nakitom koji je bio skupocjen i elegantan, te draguljima.²²⁷ Velika pozornost pridavala se i parfemima.

Cijenjeni su bili i indijski tepisi koji su bili visoke kvalitete, velikih dimenzija i ukrašeni cvijećem i figurama u zlatnoj i srebrnoj boji.²²⁸

Carstvo je također kovalo i novac. Mogulska je valuta za vladavine Akbara bila jedna od najpoznatijih u svojem dobu. Novčići su se kovali u srebru, bakru i zlatu i svatko tko je bio voljan platiti troškove kovanja mogao je donijeti strane novčiće ili metal.²²⁹ Kovanice su bile, okrugle i pravokutne. Novčane razmjene vršile su se bakrenim kovanicama dok u 17. st. iz Amerike nije došao priljev srebrnih kovanica, te je srebrna rupija postala uobičajeno sredstvo plaćanja.

Jedan od najvećih ponosa mogulskog dvora bio je *Paunov tron*, kojeg je Shah Jahān dao izraditi nakon što je okrunjen za cara. Do 1634. tron je bio gotov i smješten u Crvenu utvrdu. Bio je izrađen od rezbarenog i emajliranog zlata u potpunosti optočen sjajnim dijamantima, rubinima, smaragdima i safirima. Na njegovom vrhu nalazila se nadstrešnica

²²⁴ Swarp, 1968:215.

²²⁵ Berinstain, 1998:59.

²²⁶ Berinstain, 1998:82.

²²⁷ Swarp, 1968: 226.

²²⁸ Swarp, 1968:221.

²²⁹ Pletcher, 2011:171.

obrubljena biserima koju pridržavaju zlatni stupovi ukrašeni vrpčama s dragim kamenjem.²³⁰ Tron je nestao 1739. za vrijeme perzijskog prodora, i od tada više nikada nije pronađen.

Moć mogulskih careva protezala se duž cijelog indijskog potkontinenta i djela koja su za sobom ostavili govore o velikoj i moćnoj dinastiji. Na žalost, nakon što je Aurangzeb nasilno istrгнуo vlastitog oca s *Paunova trona* propast je bila neizbježna. S propašću Mogulskog carstva završilo je i jedno od najljepših i najbogatijih umjetničkih razdoblja u povijesti Indije.

²³⁰ Hansen, 1996:103.

Zaključak

Vjerojatno je bilo teško i zamisliti da bi Moguli mogli postati toliko važni u indijskoj povijesti i ostaviti nešto trajno i vrijedno. No njihovo se razdoblje s punim pravom opisuje kao zlatno razdoblje indijske umjetnosti.

U prvom dijelu ovog rada pokušala sam čitatelju približiti najveće mogulske careve i objasniti društvene i političke okolnosti u kojima su vladali. Osobito je zanimljivo promatrati njihove živote i osobnost i način na koji su ih prenijeli u svoju kulturu i umjetnost.

U drugom dijelu rada fokus je bio na umjetničkim ostvarenjima koja su nastala u Mogulskom carstvu.

Mogulski su vrtovi još u Timuridskom carstvu predstavljali važan segment u svakodnevnom životu. Svi su veliki Moguli gradili vrtove i smatrali ih važnima, a svaki od njih posebno ih je prilagođavao svojim potrebama, željama i mogućnostima.

Slikarstvo, glazba i književnost bili su nezaobilazni dijelovi mogulskog dvora. Mješanjem indijske i perzijske kulture, razvijale su se i dostizale nove razine kvalitete i izražaja.

Posebnu pozornost svaki je od careva posvećivao arhitekturi. Gradnja je bila iskaz bogatstva i moći samog carstva, ali i prilika careva da istaknu svoje umjetničke sklonosti. Moguli su ostavili prekrasne građevine, poput Taj Mahala, koje i danas izazivaju divljenje u cijelom svijetu.

Propadanjem Mogulskog carstva propalo je i snažno pokroviteljstvo nad kulturom. Umjetnost se poslije više nikada nije razvijala u onoj mjeri u kojoj se razvijala za vrijeme Mogula.

O tom je velikom razdoblju indijske povijesti, zlatnom dobu kulture, napisano mnogo knjiga i učinjeno mnogo istraživanja. Cilj ovog rada bio je dati uvid u Mogulsko carstvo i nadam se da je taj cilj ispunjen. Ukoliko čitatelj poželi znati nešto više o određenoj temi, na uvid ostaje literatura koja je korištena za pisanje ovog rada.

Summary

This work follows the rise and expansion of the Mughal Empire in India from the 16th to the early 18th century. The Mughal dynasty was ruled by six major emperors, each of them with significant contribution to the development and spread of Indian art and culture. The Mughal art is marvelous synthesis of Indian art that was nurtured by local Hindu population, Persian art, which was brought in India by Moguls, along with some influences from local regions and Europe. We follow the construction of Mughal gardens, especially *chār bāgh*, as well as patronage of Mughal emperors on painting, music and literature. Many artists have found their places at Mughal court. It was, indeed, a golden age of art. Also, very important is the development of Mughal architecture, which in size and magnificence even today still amazes people all around the world. With decline of the Mughal Empire ended the golden age of Indian art.

Napomena

Transkripcija u ovom radu nije dosljedno provedena.

Popis karata

Karta 1: Mogulsko carstvo pod Bāburom, Akbarom i Aurangzebom.....	5
Karta 2: Carstvo za vladavine Shēr Shaha	7
Karta 3: Indijski potkontinent 1600. godine.....	16
Karta 4: Širenje teritorija pod Akbarom, Shah Jahānom i Aurangzebom	22

Popis slika

Slika 1: Mughal Emperor Bābur (1483.-1530.), National Museum, New Delhi	3
Slika 2: Humāyūn (cca. 1650.), autor: Payag, Smithsonian Institution, Washington	6
Slika 3: Mughal Emperor Akbar (1556.-1605.), National Museum, New Delhi	9
Slika 4: Jahāngīr (cca. 1617.), autor: Abul Hasan, privatna kolekcija.....	17
Slika 5: Shah Jahān na konju (1628.–1658.), autor: Payag; The Metropolitan Museum of Art, New York.....	20
Slika 6: Aurangzeb (1618.-1707.), Rijksmuseum, Amsterdam.....	23
Slika 7: Bābur nadgleda uređenje chār bāgha (cca. 1590.), autori: Bishandas i Nanha, iz Hamzanāme	29
Slika 8: Maketa chār bāgha u sklopu Humāyūnove grobnice, Delhi.....	31
Slika 9: Shalimar bāgh, Delhi.....	33
Slika 10: Mladi princ jaše, iz Fitzwilliam Albuma, Fitzwilliam Museum, Cambridge.....	35
Slika 11: Stranica iz Hamzanāme (cca. 1570.), Metropolitan Museum of Art, New York	36
Slika 12: Akbar i slon Hawai (cca. 1590.), autor: Basawan, Victoria and Albert Museum, London	37
Slika 13: Jahāngīr na alegorijskom tronu (cca. 1618.), autor: Bichitr, The Smithsonian's Museums of Asian Art, Washington	38
Slika 14: Akbar, Tansen i Swāmī Haridās (cca. 1760.), National Museum, New Delhi....	40

Slika 15: Džamija u Kabuli Baghu, Panipat	45
Slika 16: Humāyūnova vrata, Purana Qila, Delhi.....	46
Slika 17: Humāyūnova grobnica, Delhi	48
Slika 18: Jahangiri Mahal, Agra	49
Slika 19: Buland darwāza i Panch Mahal, Fatehpur Sikri	50
Slika 20: Centralni stup s galerijom, Diwan-i Khass, Fatehpur Sikri.....	50
Slika 21: Akbarov mauzolej i vrt, Agra	52
Slika 22: Begum Shahi Masjid, Lahore	53
Slika 23: Itimad-al Daula, Agra	53
Slika 24: Lal Qila, Delhi.....	56
Slika 25: Detalji u Lal Qili; Diwan-i-Khas, Delhi.....	57
Slika 26: Taj Mahal, Agra	58
Slika 27: Pogled s rijeke na Taj Mahal; Chowk-ja jilo Khana, Agra	59
Slika 28: Bibi-ka Maqbara, Aurangabad.....	60

Popis literature

Knjige

- Asher, Catherine B. (1992.); Architecture of Mughal India, Cambridge, Cambridge University Press
- Asher, Catherine B. (1991.); Babur and the Timurid Char Bagh, Rim, Dell'oca Editore
- Beach, Cleveland Milo (1992.); Mughal and Rājput painting, Cambridge, Cambridge University Press
- Berinstain, Valérie (1998.); Mughal India, Splendours of the Peacock Throne, London, Thames and Hudson Ltd.
- Brown, Percy (1959.); Indian Architecture, Volume II, Bombay, D.B. Taraporevala Sons and Co.
- Burn, Richard (1963.); The Cambridge History of India, Volume IV, The Mughul period, Cambridge, Cambridge University Press
- Chandra, Satish (2007.); History of Medieval India, New Delhi, Orient Longman
- Chakraverty, Anjan (1996.); Indian Miniature Painting, Twickenham, Tiger Books International PLC
- Craven, Roy C. (1997.); Indian Art, London, Thames and Hudson Ltd.
- Davies, Philip (1989.); Monuments of India, Volume II: Islamic, Rājput, European, London, Penguin Group
- Dehejia, Vidya (1997.) Indian Art, London, Phaidon Press
- Eraly, Abraham (2003.); The Mughal throne, The saga of India's great emperors, London, Weidenfeld & Nicholson
- Faruqui, Munis D. (2012.); The Princes of the Mughal Empire, Cambridge, Cambridge University Press
- Habib, Irfan (1997.); Akbar and his India, New Delhi, Oxford University Press
- Hansen, Waldemar (1996.); Thea Peacock Throne, Drama of Mogul India, New Delhi, Motilal Banarsidass Publishers
- Hawley, John Straton(1988.); Songs of the Saints of India, New York – Oxford, Oxford University Press

- Holroyde, Peggy (1972.); Indian music, London, George Allen and Unwin Ltd.
- Kulke, Hermann; Rothermund, Dietmar (1995.); A History of India, New York, Routledge
- Petrović, Svetozar (1982.); Povijest svjetske književnosti, Knjiga 1, Klasične književnosti Bliskog istoka, indijska, kineska, japanska i perzijska književnost; arapske i ostale književnosti azijskih naroda, Zagreb, Mladost
- Pletcher, Kenneth (2011.); The history of India, New York, Britannica Educational Publishing
- Popley, Herbert A. (1950.); The music of India, Calcutta, Y.M.C.A Publishing house
- Randhawa, M.S. (1981.); Indian Miniature Painting, New Delhi, Roli Books International
- Richards, John F. (1993.); The Mughal Empire, Cambridge, Cambridge University Press
- Ruggles, Fairchild D. (1998.); Islamic gardens and landscapes, Philadelphia, University of Pennsylvania Press
- Smith, Vincent (1990.); The Oxford history of India, Delhi, Oxford University Press
- Spear, Percival (1970.); A History of India, Volume II, Penguin Books
- Stein, Burton (1998.); A history of India, London, Blackwell Publishers
- Swarup, Shanti (1968.); Five thousand years of arts and crafts in India and Pakistan, Bombay, D.B. Toraporevala Sons and Co.

Poglavlja u knjizi

- Koch, Ebba (1997.); Mughal Palace gardens from Babur to Shah Jahan. U *Muqarnas an annual on the visual culture of the Islamic world*, Volume 14. (str. 143-165), Leiden, E. J. Brill
- Pandey, S.M. i Zide, N. (1971.); Sūrdās and his Krishna-bhakti. U M. Singer (ur.), *Krishna: Myths, Rites, and Attitudes* (str.173-199), Chicago – London, The University of Chicago Press
- Wescoat Jr., James L. (1997.); Mughal Gardens and Geographic Sciences, Then and Now. U Petruccioli, Attilio (ur.); *Gardens in the Time of the Great Muslim Empires: Theory and Design* (str 187-202), Leiden, E.J. Brill

- Wescoat Jr., James L. (1999.); Mughal gardens, The Re-emergence of Comparative Possibilities and the Wavering of Practical Concern. U Conan, Michel (ur.); *Perspectives on Garden Histories* (str. 107-136), Washington, Dumbarton Oaks

Elektronički izvori

- <http://persian.packhum.org/persian//> (10.10.2014.)
- <http://www.britannica.com/> (25.09.2014.)
- <http://www.preservearticles.com/2012041030135/the-contribution-of-mughals-in-the-field-of-music.html> (16.10.2014.)